

Η ΣΤΗΛΗ ΤΩΝ ΕΝ ΣΙΚΕΛΙΑ ΠΕΣΟΝΤΩΝ*

Ἀναχρησιμοποιημένα¹ ὡς πλευραὶ παλαιοχριστιανικοῦ τάφου εἰς τὸ προάστιον πρὸς βορρᾶν τῶν Ἀθηνῶν Περιστερί, εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Δημ. Κοβάνη ὁδὸς Α ἀρ. 34 τῆς συνοικίας Μπουρνάζη, εὐρέθησαν τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1954 ἐνεπίγραφος πλάξ (πίν. 1 καὶ 2, εἰκ. 1) καὶ γωνιαία πλινθὶς κρηπίδος μικροῦ μνημείου (εἰκ. 3 α, β), αἱ ὁποῖαι μετεφέρθησαν εἰς τὸ Ἐπιγραφικὸν Μουσεῖον (ΕΜ 13190 καὶ 13304).

Ἡ πλάξ ἐκ πεντελησίου μαρμάρου ὕψους 1.555 μ., μήκους 1.022 μ. ἄνω, κάτω 1.024 μ. πάχους 0.20 μ. συνείχετο δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ διὰ διπλοῦ Τ συνδέσμων πρὸς ἄλλας ὁμοίας διὰ τὴν προσαρμογὴν πρὸς τὰς μακρὰς πλευρὰς τῶν πλακῶν αὐτῶν φέρει ἀναθύρωσιν 0.04–0.05 μ. Ἐπὶ τῆς κάτω ἀριστερὰ γωνίας τῆς ἔδρας, ἣτις εἶναι λελεασμένη, φέρει τὸρμον γόμφου. Ἡ ὀπισθία πλευρὰ εἶναι ἀδρῶς εἰργασμένη. Ἡ ἐμπροσθία ἐνεπίγραφος ὄψις ἔχει διαβρωθῆ καὶ κατὰ τὴν ἄνω ἀριστερὰ γωνίαν αὐτῆς τὸ μάρμαρον ἔχει ἐκκοκκισθῆ, ὥστε τὰ γράμματα ἀπετρίβησαν κάτωθεν ἀποκεκρουμένον, ἀγνώστου σχήματος κυματίου πλάτους 0.067 μ. εἶναι ἐπιγεγραμμένα τὰ ὀνόματα τῶν τριῶν τελευταίων Ἀττικῶν φυλῶν [Ἰπποθω]ντίδος, Αἰαντίδος, Ἀντιοχίδος (ὕψ. γραμμ. 0.021–0.023, ο = 0.018–0.020, ζ = 0.025 μ.) καὶ ὑπ' αὐτὰ πέντε στήλαι ἀνδρῶν κυρίων ὀνομάτων στοιχηδόν (ὕψ. γραμμ. 0.012–0.013, ο = 0.008–0.009, ζ = 0.014–0.015 μ., τοῦ πρώτου στίχου τῆς δευτέρας στήλης ὕψ. γραμμ. 0.016 μ.). Ἀριστερὰ τῆς πρώτης στήλης περιθώριον 0.026 μ. Τὰ διαστήματα μεταξὺ τῶν στίχων δὲν εἶναι τὰ αὐτὰ· οἱ στίχοι τῶν τριῶν πρώτων στηλῶν εἶναι ἀραιότεροι. Δέκα στίχοι τῆς πρώτης στήλης καταλαμβάνουν κατακόρυφον χῶρον 0.197 μ. ἄνω, 0.204 μ. κάτω, τῆς δευτέρας 0.196 μ. ἄνω, 0.203 μ. κάτω, τῆς τρίτης 0.194 μ., τῆς τετάρτης καὶ πέμπτης 0.185–0.187 μ. Γενικῶς δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ὅτι δέκα γράμματα (μετρούμενα ἀπὸ κέντρου εἰς κέντρον) καταλαμβάνουν ὀριζόντιον διάστημα 0.133–0.134 μ.

Τὰ ὀνόματα ἐκάστης φυλῆς ἔχουν χαραχθῆ εἰς δύο στήλας. Τὰ ἐξ πρώτα γράμματα τῆς λέξεως [Ἰπποθω]ντίδος ὡς καὶ τὰ ὀνόματα τῆς πρώτης στήλης τῆς φυλῆς αὐτῆς ἦσαν κεχαραγμένα ἐπὶ τῆς ἐλλειπούσης πρὸς τ' ἀριστερὰ πλακός.

Κατὰ τὴν μεταγραφὴν εἰς τὸν παρένθετον πίνακα 1 σ. 180 ἐτηρήθησαν τὰ

* Εὐχαριστῶ θερμῶς τὸν Διευθυντὴν ἀρχαιοτήτων κ. Ἰω. Παπαδημητρίου διὰ τὴν εὐγενῆ παραχώρησιν τῆς ἐπιγραφῆς πρὸς μελέτην καὶ διὰ τὸ ἐνδιαφέρον του, τοὺς ἀρχιτέκτονας κ. κ. Ἀλ. Βογιατζῆν, Μιχ. Δωρῆν, Θεόφιλον Gottfried Gruben καὶ Ἰω. Τραυλόν.

¹ Εἶχον ἀναχρησιμοποιηθῆ ὡς πλευραὶ ὑστερωτέ-

ρων τάφων ἐν Σαλαμῖνι τὰ ἐπιτύμβια ἀνάγλυφα τοῦ Μουσείου Πειραιῶς Ἰππομάχου καὶ Καλλίου, Χαιρεδήμου καὶ Λυκέα, Φίλοῦς (ΑΕ 1916, 1 κέ. εἰκ. 1-2, πίν. 1-2), ἐν Ἀθήναις μέγα μαρμάρινον ἀνάγλυφον Ἰππου καὶ Νέγρου (Πολέμων Δ', 1951, Σύμμεικτα ε').

[Ἰπποθό] ντίδος Αἰαντίδος

Ἀντιόχιδος

		Εὐκλείδης ταχσίαρχος	
	Φιλίον	Ἰσόδικος τόχσαρχος	Χσενοκλῆς
	Πιστίας	Φάυλλος	Πεῖσιππος
	Φιλεταιρίδες	Ἀρχίδαμ[ος]	Φανίας
	Ἀλεθός	5 Σμῖκρος	35 Καλλικλῆς
5	Θαρρελείδες	Τελεσικράτες	Νεαῖος
	Ἰσόδεμος	Θρασύλοχος	Φορύσκος
	Φιλόστρατος	Δεμοχάρης	Χσενοχάρης
	Φίλαγρος	Διοκλῆς	Καρπίδες
	Τελεφάνες	10 Εὐκράτες	40 Δεμότες
10	Φυρόμαχος	Λυσιδέμος	Λυσιῖνος
	Αἰσχίνες	Μαντειάδες	Θοινίλος
	Ἀγασικλῆς	Χαιρεφάνες	Ἐγείας
	Δαμασίας	Ἐπιτιμίδες	Ἀρμονίδες
	Θεόμνεστος	15 Σοφρόνιος	45 Διοκλῆς
15	Εὐάγες	Ἄνδρον	Φανίας
	Λεοχάρης	Λεόστρατος	Ἀντιστάτες
	Νικόμαχος	Κλεόκριτος	Βλέπυρος
	Νίκον	Πολυκράτες	Ναυσίστρατος
	Θόδορος	20 Χσενοκράτες	50 Χαιρέδεμος
20	Λυσίμαχος	Σόσιππος	Τεισίας
	Αἰσχυλίον	Θέορος	Εὐκράτες
	Δεμοφάνες	Χαριάδες	Εὐτιμίδες
	Πολυεύχες	Ἰμεραῖος	Αἰσχύλος
	Πολίτες	25 Καλλίας	55 Ἀνθεμίον
25	Χαριγεῖτον	Μνεσίβιος	Ἀγνόδεμος
	Μνεσίβολος	Καλλικλῆς	Σόστρατος
	Οἰνόφιλος	Πυελίον	Ἐργότιμος
	Λυσονίδες	Δεμέτριος	
	Ἀριστόφιλος	30 Δαΐσας τριέραρχος	
30	Σοκράτες	Δεμοτέλης	
	Μένιππος		vac.
	Ἐγέμαχος		
	--τρι]έραρχος		
	--κυβερνέ]τες		
	35-περι]πόλαρχος		

vacat

	Α[άχες]	..... μένες
	Δ.μ--	..... ρες
	Φιλ--	.....
	Πασιτέλης	25 Σ[οκρ]άτες
5	Φιλόδεμος	... [λ]ο[χος]
	Καλλίμαχος	... οδορος
	Οἰνοπίον	Δεμάγετος
	Ποσειδίππος	Σοφοκλῆς
	Εὐλαμπίδες	30 Φιλόμελος
10	Ἀθενάδες	Μ.....ς
	Νικόμαχος	Πολυμέδες
	Εὐφίλετος	Νεοκλῆς
	Ἀπολλόδορος	Δεμοσθένες
	Λυσιδέ[μ]ος	35 Δεμόδοκος
15	Ἀριστοφάνες	Ἐπιχάρης
	Ἀγνόστρατος	Ἀριστείδες
	Ἀγασικλῆς	Ἐργότιμος
	Ἐπικράτες	Νικασίον
	Προτέας	40 Φιλοκέδες
20	Φρῦνος	Φορύσκος
	Ἐπικλῆς	Εὐθύφρον

vac.

σχετικὰ διαστήματα μεταξύ τῶν στηλῶν. Τὰς ἀμφιβόλους ἀναγνώσεις παραλείπω.

Ἄναμφισβητήτως εἶναι κατάλογος πεσόντων.

Στ. 34 [κυβερνέ]τες· ὁ ἀμέσως μετὰ τὸν τριήραρχον ἀξιωματικός· τριήραρχος καὶ κυβερνήτης εἶναι ἀχώριστοι (ΑΡΙΣΤΟΦ. Θεσμ. 837· ΞΕΝ. Ἑλλ. I 1,28· 30· ΠΛΟΥΤ. Λύσ. 11 κ. ἄ.).

Στ. 35 [περι]πόλαρχος, ἢ περιπολάρχης (ΗΣΥΧ. ἐν λ. κωδωνοφορῶν)· διοικητὴς τῶν στρατιωτικῶν περιπόλων ἐξ ὀπλιτῶν. Ὡς περίπολοι· ἐν Ἀθήναις πολῖται (πρβ. ΘΟΥΚ. II 13,6), οἱ ἔφηβοι ὡς καὶ στρατιῶται μὴ Ἀθηναῖοι (ΘΟΥΚ. VIII 92,2· 5 καὶ ΛΥΣΙΑΣ XIII 71 πρβ. IG I² 110· II² 1193· 2968· 2973) ὑπηρετοῦν (ΑΡΙΣΤΟΦ. Ὄρν. 1177· ΘΟΥΚ. IV 67,2· ΑΙΣΧΙΝ. II 167) περιπολοῦντες, περιερχόμενοι τὴν χώραν καὶ διαμένοντες εἰς τὰ φρούρια (ΕΥΗΟΛΙΣ ἀπ. 126 EDMONDS FAC I = ἀπ. 341 КОСК, САФ, I 348· ΣΧΟΛ. ΔΗΜ. III 4· ΣΧΟΛ. ΑΙΣΧΙΝ. II 167) ἢ τὰ φυλακτήρια (ΑΡΙΣΤ. Ἀθ. Πολ. 42,4: περιπολοῦσι τὴν χώραν καὶ διατρέβουσιν ἐν τοῖς φυλακτηρίοις (οἱ ἔφηβοι)· ΣΧΟΛ. ΑΙΣΧΙΝ. II 167) ἢ καὶ τὴν πόλιν περιερχόμενοι καὶ φυλάττοντες (ΣΧΟΛ. ΑΙΣΧΙΝ. II 167 πρβ. ΘΟΥΚ. VIII 92,2· 5 καὶ ΛΥΣ. XIII 71). Περίπολοι ἀναφέρονται ἐπίσης ἐν Σικυῶνι (P. Oxy XI 1365) καὶ περιπόλια (φυλακτήρια) ἐν Τέφῳ (Syll.³ 38 17 τοῦ 5^{ου} αἰ.), ἐν Κῶ (Syll.³ 568, 569 τοῦ 204 – 1 π. X.), ἐν Λοκροῖς (ΘΟΥΚ. III 99, ἄλλως φρούριον ΘΟΥΚ. III 115,6) καὶ ἐν Συρακούσαις κατὰ τὴν Σικελικὴν ἐκστρατεῖαν (ΘΟΥΚ. VI 45· VII 48,5). Οἱ περίπολοι φρουροῦν τὰ σύνορα ἀσχοῦντες καὶ ἀστυνομικὰ καθήκοντα, μάχονται ὄμως καὶ ἐκτὸς τῶν συνόρων ὡς εἰς Μέγαρα (ΘΟΥΚ. IV 67,2· 5). Ὁ χαρακτηρισμὸς τοῦ περιπολάρχου ὡς διοικητοῦ ἀστυνομίας τῶν συνόρων (police inspector T. LESLIE SHEAR, Hesperia VIII, 1939, 216 πρβ. SEG XV 177· the leader of a squad of border police J. KENT, Hesperia X, 1941, 348) εἶναι περιορισμένος. Οἱ ἐκλεγόμενοι περιπόλαρχοι τάσσονται προφανῶς ὑπὸ τὸν στρατηγὸν τὸν ἐπὶ τὴν φυλακὴν τῆς χώρας (IG II² 1260, 204 20 τῶν μέσων τοῦ 4^{ου} αἰ., 2968 τοῦ τέλους τοῦ 4^{ου} αἰ. ὑπὸ τὸν στρατηγὸν ἐπὶ τῇ ἀκτῇ (;), 2973) καὶ ἐν Σικυῶνι ὑπὸ τὸν πολέμαρχον (P. Oxy XI 1365).

Τὰ ὀνόματα τοῦ τριηράρχου τοῦ κυβερνήτου καὶ τοῦ περιπολάρχου τῆς Ἴπποθωντίδος ἦσαν ἐπιγεγραμμένα ἐπὶ τῆς ἐλλειπούσης ἀριστερᾶ πλακός.

Αἰαντίδος στ. 1 ταξίαρχος· ἐν Ἀθήναις ὁ διοικητὴς τάξεως, στρατιωτικῆς φάλαγγος πεζικοῦ, ἦν παρῆγεν ἐκάστη φυλὴ, ὅθεν καὶ ἦσαν οὗτοι 10 κατ' ἀριθμὸν· ὀρίζει τοὺς λοχαγούς². Ὡς διακριτικὸν ἔφερε, φαίνεται, τρεῖς λόφους ἐπὶ τῆς περικεφαλαίας (ΑΡΙΣΤΟΦ. Εἰρ. 1172 – 3 πρβ. Ἀχ. 575, 965· ΑΙΣΧΥΛ. Θήβ. 384) ὡς καὶ ὁ Αἰτωλὸς ἐπιλεκτάρχης τριλοφίαν (ΠΛΟΥΤ. Ἄρατ. 32,1).

Στ. 2 τόξαρχος· διοικητὴς τῶν τοξοτῶν, ἐπίσης τοξάρχης καὶ ἄρχων τῶν τοξοτῶν³.

Κυβερνήτης, περιπόλαρχος, ταξίαρχος καὶ τόξαρχος ἀναγράφονται τὸ πρῶτον

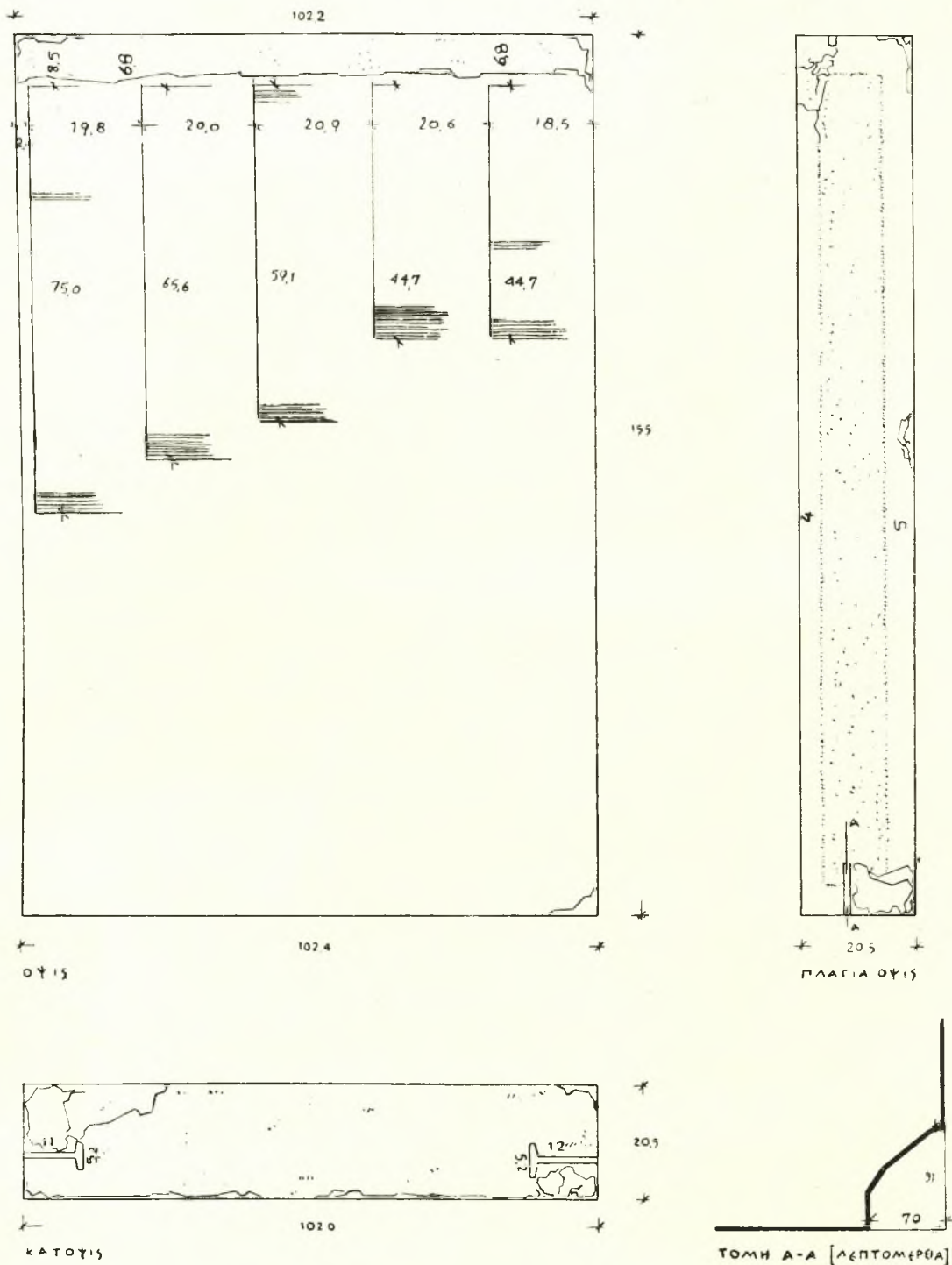
1 Περὶ τῶν περιπόλων HOMMEL, RE XIX 852 κέ. C. T. GRIFFITH, Mercenaries of the Hellenistic World, 86 κέ. J. O. LOFBERG, Class. Phil. XX, 1925, 330 κέ. Περὶ τῶν περιπολάρχων ROBERT, Hellenica X 1955, 283 κέ. ἰδίως 284, 2. Περιπόλια ἀναφέρονται ἐπίσης εἰς Κάμιρον καὶ Κάρπαθον ΜΑΙΕΡ, Griech. Mauer-

bauinschriften ἀρ. 49, 50.

2 ΑΡΙΣΤ. Ἀθ. πολ. 61,3: ἡγείται τῶν φυλιτῶν καὶ λοχαγούς καθίστησι πρβ. ΔΗΜ. IV 26· ΠΟΛΥΔ. VIII 87. 94. ΦΩΤ. ἐν λ. Ἴππαρχοι.

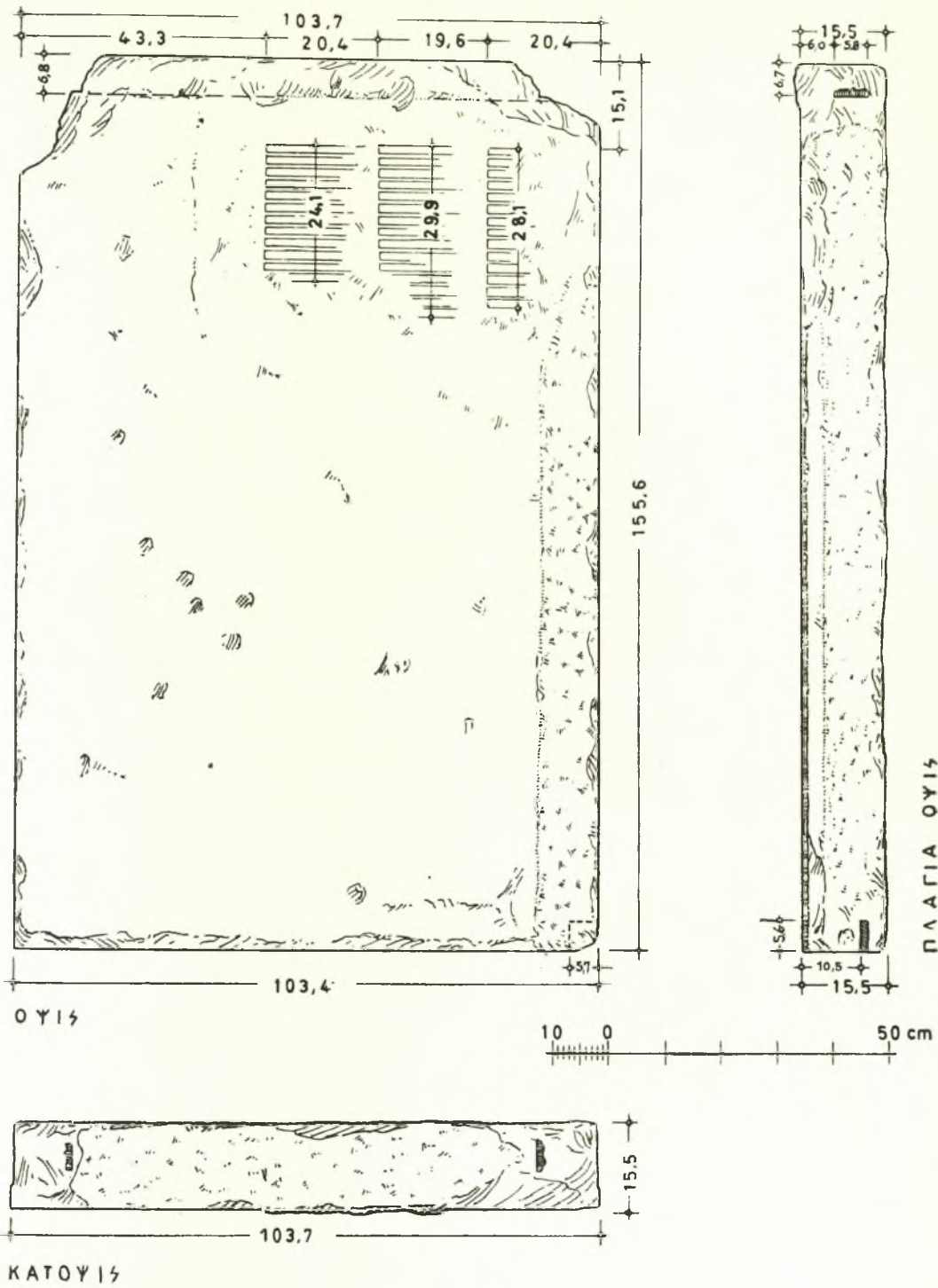
3 Τοξάρχης APP. Ἀν. I 8,4· 22,7· V 14,1· ὁ ἄρχων τῶν τοξοτῶν APP. Ἀν. III 5,6· 12,2.

Είκ. 1. Ἡ τετάρτη πλάξ καταλόγου πεσόντων ΕΜ 13190.

(Σχέδιον Μιχ. Δωρη)

Εἰκ. 2. Ἡ δευτέρα πλάξ καταλόγου πεσόντων IG I² 955.

(Σχέδιον Θεοφίλου Gottfried Gruben)

ένταυθα εἰς ἐπιτυμβίους καταλόγους¹ ὁ ταξίαρχος καὶ ὁ τόξαρχος ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ καταλόγου τῶν φυλετῶν.

Στ. 20 *Ξενοκράτης*: οὗτος δύναται ἴσως νὰ ταυτισθῆ πρὸς τὸν Ξενοκράτη Ραμνούσιον πεσόντα πιθανῶς ἐν πολέμῳ, ἀφοῦ ὁ υἱὸς Ξενοκράτης Ξενοκράτους Ραμνούσιος ΡΑ 11250 ἔλαβε τὸ ὄνομα τοῦ πατρός. Ἡ ταύτισις ἄνευ τοῦ πατρωνύμου καὶ τοῦ δημοτικοῦ εἶναι παρακεκινδυνευμένη, διότι εἰς ἐκάστην φυλὴν ὑπῆρχον πολλοὶ ὁμώνυμοι τῆς Αἰαντίδος φέρονται ἐγγεγραμμένοι δις δύο ὁμώνυμοι *Διοκλῆς* στ. 9 καὶ 45 καὶ *Φανίας* στ. 34 καὶ 46.

Ἄντιοχίδος στ. 27 [Δι]όδορος ἢ [Λε]όδορος, ἴσως καὶ [Θε]όδορος, 31 νομίζω, ὅτι διακρίνω ἀμυδρότατα τὸ ὄνομα Μ[άστακος].

Πολλὰ ὀνόματα εἶναι ἀμάρτυρα ὡς ἄττικά:

Ἴπποθωντίδος στ. 3 *Φιλειταιρίδης*, 4 *Ἄληθος*, 25 *Χαριγείτων*, 28 *Λυσωνίδης* (Λύσων γνωστὸν ἐξ Ἄττικῆς *Hesperia Index* ἐν λ. καὶ Βοιωτίας IG VII 2803· 4167).

Αἰαντίδος στ. 2 *Ἰσοδικος* (Ἰσοδικῆ IG II² 11746), 12 *Μαντειάδης*, 14 *Ἐπιτιμίδης*, 15 *Σωφρόνιος*, 26 *Μνησίβιος*, 28 *Πυελίων*, 39 *Καρπίδης* (Κάρπος γνωστὸν ὡς Ἄττικὸν ΡΑ 9641 - 8, *Hesperia Index* ἐν λ. καὶ Βοιωτικὸν IG VII 2444), 40 *Δημότης*, 44 *Ἀρμονίδης*, 53 *Ἐπιτιμίδης*.

Ἄντιοχίδος στ. 7 *Οἰνοπίων*, 9 *Εὐλαμπίδης*.

Ἐπὶ τῶν ὀνομάτων τοῦ καταλόγου δὲν δηλοῦται τὸ δασὺ πνεῦμα Η:

Ἴπποθωντίδος στ. 32 *Ἐγέμαχος*. Αἰαντίδος στ. 24 *Ἰμεραῖος*, 43 *Ἐγεσίας*, 44 *Ἀρμονίδης*, 56 *Ἀγνόδεμος*. Ἄντιοχίδος 16 *Ἀγνόστρατος*. Ἡ χρῆσις δὲ τοῦ δασέος παύει μεταξὺ 412/1 καὶ 408/7· ἄλλωστε ὁ χρόνος τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ Ἰωνικοῦ ἀλφαβήτου εἶναι πολὺ πλησίον, ὡς δεικνύει τὸ ὀρθογώνιον γάμμα τοῦ ὀνόματος *Ἐργότιμος*, τελευταίου τῆς Αἰαντίδος².

Ὁ *Ἐργότιμος* ὁμως προσετέθη ἀργότερον ἄλλῃ χειρὶ, ἐπειδὴ ἀρχικῶς ἐφέρετο ὡς ἀγνωστούμενος — τὸ ὄ μικρὸν εἶναι χαρακτηριστικῶς ἰσοῦψές (0.011 μ.) πρὸς τὰ λοιπὰ γράμματα (0.011 - 0.012 μ.), ἐνῶ εἰς τὰ ἄλλα ἐξ ἀρχῆς χαραχθέντα ὀνόματα εἶναι πολὺ μικρότερον (0.008 μ.) ἀντιθέτως πάλιν ὁ *Φρῶνος* τῆς Ἄντιοχίδος στ. 20 ἔχει γραφῆ δι' ἀρχαϊκωτέρων γραμμῶν (φ, ν) καὶ πολὺ μεγαλυτέρων (0.015 - 0.018 μ.), διὰ μεγαλυτέρων (0.016 μ.) ἐπίσης ἔχει γραφῆ καὶ ὁ *Ἐθκλειδῆς* τῆς Αἰαντίδος στ. 1.

Ἐπειδὴ ἐξισοῦνται περ. καθ' ὕψος ἀμφοτέραι αἱ στήλαι ὀνομάτων ἐκάστης φυλῆς, γνωρίζομεν οὕτω τὸν ἀριθμὸν ὀνομάτων καὶ τῆς πρώτης στήλης τῆς Ἴπποθωντίδος ἐπὶ τῆς ἔλλειπούσης τρίτης πλακός, ἣτις θὰ ἔφθανε μέχρι τοῦ *περιπολάρχου*.

¹ Εἰς τοὺς καταλόγους πεσόντων διὰ τοῦ βαθμοῦ των διακρίνονται τῶν λοιπῶν ὀπλιτῶν: *στρατηγός* IG I² 929⁶² 943⁴ II² 5221· *στρατηγῶν* IG I² 929⁵· *φύλαρχος* IG I² 950¹⁸⁰ II² 5222· *τριήραρχος* IG I² 950³ 42· 951⁸ 34· 953³· *μάντις* IG I² 929¹²⁹. Οἱ λοχαγοὶ καὶ οἱ κατώτατοι ἀξιωματικοὶ δὲν ἀναγράφονται μετὰ τοῦ βαθμοῦ των.

² Εἰς τὸ Ἄττικὸν ἀλφάβητον ἡ χρῆσις τοῦ δασέος Η εἶναι τετραγαμμένη ἀπὸ τοῦ 412/1 π.Χ. IG I² 101: *έμερῶν, ὀπόσοι* IG I² 116 (409/8): *ὄ τι, ηιερόν, οί στρα-*

τηγοί, οἱ κοπλίται IG I² 304 (410/9), παύει δὲ ἡ χρῆσις ἀπὸ τοῦ 408/7 IG I² 117 καὶ 118. Ἀπὸ τοῦ 412/1 εἰσάγεται τὸ Ἰωνικὸν ἀλφάβητον καὶ ἀπὸ 407/6 χρησιμοποιεῖται συχνότατα εἰς τὰ Ἄττικά ψηφίσματα DOHRN, Att. Plastik, 34· FERGUSON, Treasurers of Athena, 175 κέ. Append. I (Ionic script)· ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ - ΠΑΛΛΑΙΟΣ, Πολέμων Α', 1929, 174· LARFELD, Handbuch griech. Epigraphik, 445. Πρὸβλ. A. SCHMITT, Der Buchstabe H im Griechischen, 42 κέ.

	II	III	IV	V
			A	
1		Εὐμελος	Θεόπομπος	
	Σ	Χαριάδες	Λεύκιππος	
	L . . . ΕΣ	ἠεροκλείδες	Ποσειδίππος	
		Γλαύκιππος	Φιλέας	
5	ΟΣ	ἠερακλεόργενες	Τελεσίας	
		Χαρικλῆς	Ἀλεχσίμαχος	Δέανδ[ρ]ος
		Φιλοχάρες	Αἰσχίνες	Φρύνιχος
		Γι . . . ΕΣ	Ἀλκαῖος	ΟΣ
	Ο	ΧΑΡΙ -	Λυσικλῆς	ΕΝ
10		ΟΓ	Ἐπιχαρῖνος	Ο
		Φιλοκλείδες	Νικοτέλης	
		Δ	Ἐκφαντος	
		Ε	Ἐράτων	L Λ . . ΟΣ
15			Ἰεροκλῆς	
			[Κ]εφισόδωρος	
			Σ	
			A	Ο
20				
			Ε Γ Χ Σ	

Εἶχε λοιπὸν ἡ στήλη αὕτη 36 ὀνόματα μέχρι τοῦ περιπολάρχου. Εἰς αὐτὰ προστιθέμενα τὰ 33 ὀνόματα τῆς δευτέρας στήλης δίδουν ἄθροισμα 69. Ἡ Αἰαντις ἔχει ὀλιγώτερα ὀνόματα (58) καὶ ἀκόμη ὀλιγώτερα ἢ Ἀντιοχίς (42). Καὶ εἰς ἄλλους ἐπιτυμβίους καταλόγους ἡ Ἀντιοχίς ἔχει ὀλιγώτερα ὀνόματα¹. Πιθανὸν μερικαὶ φυλαὶ θὰ ἦσαν πολυαριθμότεραι, ἀλλὰ ἐδέχοντο βεβαίως μεγαλύτεραν πίεσιν κατὰ τὴν μάχην καὶ θὰ ὑφίσταντο μεγαλύτερας ἀπωλείας².

Ἡ στήλη τῶν ὀνομάτων τῆς Ἰπποθωντίδος καταλαμβάνει εἰς ὕψος 0.69 μ. (κενὸν κάτω 0.72 μ.), μικρότερον τοῦ ἡμίσεος τοῦ ὕψους τῆς πλακός. Ἀσφαλῶς ὅμως εἰς πολλὰς περιπτώσεις αἱ στήλαι τῶν ὀνομάτων θὰ ἐπλησίαζον τὴν βᾶσιν τῆς στήλης, ἥτοι περὶ τὰ 75 ὀνόματα ἐκάστη στήλη καὶ περὶ τὰ 150 ἐκάστη φυλὴ. Τὸ σύνολον τῶν κατὰ προσέγγισιν νεκρῶν θὰ ἐκυμαίνετο μεταξὺ 700 τὸ ἐλάχιστον καὶ 1200 τὸ μέγιστον.

Εἰς τὴν αὐτὴν στήλην τῶν πεσόντων ἀνήκει καὶ ἡ ἀκεραία ἐπίσης πλάξ IG I² 955 (EM 10617 εἰκ. 2) τῶν αὐτῶν ἀκριβῶς διαστάσεων πρὸς τὴν δημοσιευομένην πλάκα EM 13190 (ὕψ. 1.556, πλάτ. 1.037 ἄνω, 1.034 κάτω καὶ πᾶχ. 0.155 μ.) καὶ φέρουσα ἐπὶ τῆς προσόψεως πέντε ἐπίσης στήλας κυρίων ὀνομάτων τοῦ αὐτοῦ ὕψους γραμμάτων ἀπεχούσας ἀκριβῶς ἐξ ἴσου μεταξὺ τῶν πρὸς τὰς τῆς νέας πλάκός EM 13190. Τῆς τρίτης καὶ τετάρτης στήλης ὀνομάτων δέκα στίχοι καταλαμβάνουν κατακόρυφον χῶρον 0.187 – 0.188 μ. καὶ δέκα γράμματα μετρούμενα ἀπὸ κέντρου εἰς κέντρον καταλαμβάνουν ὀριζόντιον διάστημα 0.132 – 0.133 μ. Τὰ γράμματα τῶν δύο πρώτων στηλῶν ὀνομάτων εἶναι ἐντελῶς ἀποτετριμμένα, ἐν μέρει δὲ τῶν τριῶν τελευταίων καὶ δὲν γνωρίζομεν οὔτε τὰ ὀνόματα τῶν φυλῶν, οὔτε τὰ ὀνόματα καὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν νεκρῶν ἐκάστης στήλης. Ἐπὶ τῆς ἑδρας κατὰ τὴν κάτω ἀριστερὰ γωνίαν φέρει ἐπίσης τόρμον γόμφου καὶ ἐπὶ τῆς ἄνω ἐπιφανείας ὁπὰς συνδέσμων διπλοῦ Τ ἴσου μεγέθους πρὸς τοὺς τῆς τετάρτης πλάκός, οἵτινες ὅμως δὲν ἀντιστοιχοῦν πρὸς τοὺς τῆς τετάρτης πλάκός. Δὲν συνέχεται λοιπὸν ἡ IG I² 955 μετὰ τῆς τετάρτης πλάκός καὶ δὲν εἶναι ἡ ἐνδιάμεσος τρίτη, οὔτε ἀκραία πρώτη ἢ πέμπτη. Εἶναι ἡ δευτέρα, ἐφ' ἧς εἶναι ἐπιγεγραμμένα τὰ ὀνόματα πεσόντων τῶν φυλῶν

[Πανδι][ονίδος Λεοντίδος] Ἀ[καμαντίδος].

Ἀντιθέτως πρὸς τὴν τετάρτην πλάκα τῆς στήλης EM 13190 εἰς τὰ ὀνόματα τῆς δευτέρας πλάκός IG I² 955 γίνεται χρῆσις τεταραγμένη τοῦ δασέος Η : στήλη III στ. 3 *ἡεροκλείδες*, 5 *ἡεροκλεογένης*, στήλη IV στ. 14 *Ἰεροκλῆς* (παρένθετος πίναξ 2).

Ἐπειδὴ μεταξὺ τῶν πεσόντων καταλέγονται καὶ ἀξιωματικοὶ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης (τριήραρχος, κυβερνήτης, περιπόλαρχος, ταξίαρχος, τόξαρχος) εἶναι προφανές, ὅτι διεξήχθησαν μάχαι κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν. Ἡ χρονολογία καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν νεκρῶν φέρουν ἀμέσως εἰς τὸν νοῦν τὰς κατὰ γῆν καὶ θάλασσαν ἐπιχειρήσεις³

¹ IG I² 950·954 (Hesperia XII, 1943, 47 κέ. Ἀπ. Η).

² Ἐν Μαραθῶνι τὸ μέσον τῶν Ἀθηναίων (ΠΛΟΥΤ. Ἀριστ. 5,4), ἐν Πλαταιαῖς πάντες οἱ πεσόντες 52 Ἀθηναῖοι ἦσαν ἐκ τῆς Αἰαντίδος φυλῆς (ΚΑΒΕΙΔΗΜΟΣ, FGtHist 323 F 22), ἐν Σικελίᾳ τὸ δεξιὸν κέρας τῶν

Ἀθηναίων (ΘΟΥΚ. VI 101,5), ἐν Κορίνθῳ (394 B) ἐξ ἑνὸς φυλαὶ τῶν Ἀθηναίων (ΞΕΝ. Ἑλλ. V 2,21).

³ ΘΟΥΚ. VI 31,3 : οὗτος δὲ ὁ στόλος ὡς χρόνιος τε ἐσόμενος καὶ κατ' ἀμφοτέρω, οἷον ἂν δέη, καὶ ναοὶ καὶ πεζῶν ἄμα ἐξαργυθεῖς.

καὶ τὴν ἐν Σικελία καταστροφὴν, πρὸς ἣν συνδέεται κατὰ τὴν γνώμην μου ὁ κατάλογος οὗτος τῶν πεσόντων.

Τὸ μνημεῖον τῶν πεσόντων Ἀθηναίων κατὰ τὴν Σικελικὴν ἐκστρατείαν περιγράφει ὁ ΠΑΥΣΑΝΙΑΣ I 29,11-12 ὡς ἑξῆς: *μετὰ δὲ τοὺς ἀποθανόντας ἐν Κορίνθῳ στήλην ἐπὶ τοῖσδε ἐστάναι τὴν αὐτὴν σημαίνει τὰ ἐλεγεία, τοῖς μὲν ἐν Εὐβοίᾳ καὶ Χίῳ τελευτήσασι, τοὺς δὲ ἐπὶ τοῖς ἐσχάτοις τῆς Ἀσιανῆς ἡπείρου διαφθαρήναι δηλοῖ, τοὺς δὲ ἐν Σικελίᾳ. Γεγραμμένοι δὲ εἰσιν οἱ τε στρατηγοὶ πλὴν Νικίου, καὶ τῶν στρατιωτῶν ὁμοῦ τοῖς ἀστοῖς Πλαταιεῖς. Κατὰ τὸν ΠΑΥΣΑΝΙΑΝ ἐπὶ τῆς αὐτῆς στήλης, ὡς ἐδήλου τὸ ἐλεγειακὸν ἐπίγραμμα¹ (ἀσφαλῶς δὲ καὶ ἐπιγραφή τοῦ τόπου ἔνθα ἔπεσον), ἦσαν ἐγγεγραμμένοι οἱ πεσόντες ἐν Εὐβοίᾳ καὶ Χίῳ, οἱ πεσόντες ἐπὶ τοῖς ἐσχάτοις τῆς Ἀσιανῆς ἡπείρου καὶ οἱ πεσόντες ἐν Σικελίᾳ².*

Εἰς Σικελίαν τὰ μέσα τοῦ θέρους³ 415 ἀπέπλευσε στόλος ἀποτελούμενος ἐξ 134 τριήρων, ἦτοι 100 Ἀθηναϊκῶν, ἐξ ὧν 40 στρατιώτιδες ἢ ὀπλιταγωγοί, καὶ 34 Χίων καὶ τῶν ἄλλων συμμάχων, πρὸς τούτοις δὲ δύο Ροδίων πεντηκοντόρων (ΘΟΥΚ. VI 43), αἱ ὁποῖαι ὁμως δὲν ἦσαν ἀρκεταὶ διὰ τὴν μεταφορὰν τῶν Ροδίων σφενδονητῶν.

Ὁ στρατὸς ἀπετελεῖτο ἐκ 5100 ὀπλιτῶν, ἐξ ὧν 1500 Ἀθηναῖοι ἐκ καταλόγου⁴, 700 ὀπλίται θῆτες ἐπιβάται τῶν Ἀθηναϊκῶν τριήρων, 500 Ἀργεῖοι⁵, 250 Μαντινεῖς καὶ μισθοφόροι Ἀρκάδες (ΘΟΥΚ. VII 57,9) καὶ οἱ ὑπόλοιποι ἦσαν κληρουχοὶ καὶ ὑπήκοοι. Ἐλαφρῶς ὀπλισμένοι ἦσαν 1300, ἦτοι 700 Ρόδιοι σφενδονηταί, 120 Μεγαρεῖς φυγάδες ψιλοὶ καὶ 480 τοξόται, ἐξ ὧν 80 Κρητες⁶. Ἐκ τῶν ὑπολοίπων 400 τοῖς πᾶσι, ἐκ πάντων τῶν συμμάχων κυρίως διὰ τὴν ἐπὶ ἀνδρῶσιν τῶν πολεμικῶν τριήρων (πρβ. ΘΟΥΚ. II 23,2· ΠΛΟΥΤ. Θεμ. 14,1) θὰ ἦσαν οἱ 150 Ἀθηναῖοι τοξόται ἐν ἀναλογία 10% πρὸς τοὺς ὀπλίτας ὡς κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου (ΘΟΥΚ. II 13,68 πρβ. ΑΡΙΣΤ. Ἀθ. πολ. 24,3) ἄλλωστε εἰς τὸ ψήφισμα τῶν Ἀθηναίων περὶ τῆς Σικελικῆς ἐκστρατείας IG I² 99 6 τοῦ 416/5 ὁ ἀριθμὸς τῶν τοξοτῶν συμπληροῦται [τ]οχσάταις π[εντέκοντα καὶ ἑκατόν]. Τέλος 30 ἵππεῖς ἐπὶ μῖσς ἵππαγωγοῦ.

1 Ὁ ΠΑΥΣΑΝΙΑΣ χρησιμοποιεῖ τὸν πληθ. ἐλεγεία πρὸς δῆλωσιν ἑνὸς μόνου ἐπιγράμματος ἐκ δύο ἢ περισσοτέρων ἐλεγειακῶν διστίχων (I 43,8· IV 15,2· V 20,7· 24,11· VIII 30,8· IX 15,6), ἀλλὰ καὶ πολλῶν ἐπιγραμμάτων (I 9,7· IV 15,6· 16,6· V 21,4· VII 17,9), τὸν ἐνικὸν χρησιμοποιεῖ περὶ ἑνὸς μόνου ἐπιγράμματος ἐξ ἑνὸς συνηθῶς, ἀλλὰ καὶ δύο διστίχων (V 22,3· 23,7). Ἐπειδὴ ὁμως ἐνταῦθα ἀναφέρει τοὺς καταλόγους τῶν πεσόντων κατ' ἀντίστροφον χρονολογικὴν τάξιν, φαίνεται, ὅτι ἀντιγράφει ἐξ ἑνὸς ἐπιγράμματος.

2 A. von DOMASZEWSKI, SB Heidelberg VIII, 1917, Phil. - hist. Kl. Abh. 7, σ. 4 εἰκάζει, ὅτι ὁ Πausanias ἀναφέρει ἐνταῦθα μεταγενεστέρων ἀνακαινιστῶν τοῦ ἀρχαίου μνημείου ἀντιθέτως HILLER von GAERTRINGEN, IG I² σ. 296 στ 21-2 καὶ Hist. Griech. Epigramme, σ. 23 ἀρ. 35.

3 21 Ἰουνίου MERRITT, AJA XXXIV, 1930, 143.

Προπαρασκευαί καὶ ἀπόπλους ΘΟΥΚ. VI 24· 30-32, 2. ΔΙΟΔ. XIII 2,5 - 3,2 ΘΟΥΚ. VI 24,2: καὶ ἔρωσ ἐνέπεσε τοῖς πᾶσιν ὁμοίως ἐκπλεῦσαι 24,4: διὰ τὴν ἄγαν τῶν πλειόνων ἐπιθυμίαν. Κατακτητικὸν πρόγραμμα τοῦ Ἀλκιβιάδου ΘΟΥΚ. VI 90,2· ΠΛΟΥΤ. Ἀλκ. 17 Νικ. 12.

4 ΘΟΥΚ. VI 31,3· ΞΑΙ. VII 5· DAREMBERG - SAGLIO II, 206 κέ· LAMMERT, RE X 2470 κέ.

5 Πολυάνδριον ἐν Ἀργεῖ τῶν πεσόντων ἐν Σικελίᾳ Ἀργείων ΠΑΥΣ. II 22,9.

6 Πιθανῶς εἰς τὴν στήλην τῶν Κρητῶν τοξοτῶν ἐν τῷ Κεραμεικῷ (ΠΑΥΣ. I 29,6) ἦσαν ἐγγεγραμμένοι οἱ πεσόντες ἐν Σικελίᾳ HITZIG - BLÜMNER I 320· FRAZER II 382 Οἱ Κρητες τοξόται ἦσαν περιφημοὶ (ΔΙΟΔ. V 74,5· XX 85,3 ΠΛΟΥΤ. Κλεομ. 21,5· Γ. Γράχκος 16,3 ΠΑΥΣ. IV 8,3· 19,4· VII 16,1) ἐπίσης καὶ κατὰ τὸν μεσαῖωνα Κρητικὰ Χρονικά Η', 1954, 287 κέ., 484.

Εἰς 400-500 περ. ὑπολογίζονται οἱ σιτοποιοί, λιθολόγοι καὶ τέκτονες οἱ ἐπιβιασθέντες 30 ὀλκάδων σιταγωγῶν, αἵτινες μετέφερον τροφίμα καὶ ἐργαλεῖα· τὰς ὀλκάδας συνώδευον κατ' ἀνάγκην 100 πλοῖα.

Οἱ περισσότεροι τῶν 4400 ὀπλιτῶν συνωδεύοντο παρὰ ὑπηρέτου ἢ ἀκολούθου (ΘΟΥΚ. VII 75,5 πρβ. ΘΟΥΚ. III 17,3), τοῦ δούλου, ὅστις μετέφερε τὴν ἀσπίδα κατὰ τὴν πορείαν καὶ εἰς τὸ στρατόπεδον παρεσκευάζε τὸ φαγητόν.

Εἰς 2400 ἐν συνόλῳ ὑπολογίζονται οἱ ἐρέται τῶν διὰ τὴν μεταφορὰν τῶν πεζῶν 50 ὀπλιταγωγῶν τριήρων, ἧτοι 60 δι' ἐκάστην ὀπλιταγωγόν, ἰσάριθμοι δηλ. πρὸς ἐκάστην ἰππαγωγόν. Ἐπειδὴ δὲ μία τριήρης ὑπὸ πλήρες πλήρωμα εἶχεν 170 ἐρέτας (ВѢСКН, Seerkunden, 117 κέ.) καὶ μετὰ τῶν ἀξιωματικῶν καὶ ἐπιβατῶν ἐν συνόλῳ, ὡς εἰς στρογγύλον ἀριθμὸν ὑπολογίζεται, περιελάμβανε 200 ἄνδρας, ἐπὶ τῶν 40 στρατιωτῶν ὑπῆρχον ἀκόμη 5600 θέσεις διαθέσιμοι (ΒΕΙΛΟСН, Gr.G.II 2^ο, 293). Ἀρκεταὶ ὅμως θέσεις ὑπῆρχον ἐπίσης εἰς τὰ 100 πλοῖα· ὡς πληρώματα καὶ ἐπιβάται τῶν 100 πλοίων καὶ τῶν 30 ὀλκάδων θὰ ὑπολογίσωμεν 1000-1500 ἄνδρας. Αἱ 134 τριήρεις εἶχον θέσεις διὰ 27000 ἄνδρας.

Εἰς τὴν πραγματικότητα ὅμως τὰ πληρώματα ἦσαν ἐλλιπῆ· ὅταν λοιπὸν ὁ στόλος ἐφθασεν εἰς τὸ Ρήγιον καὶ ἔμελλον νὰ ἀρχίσουν αἱ ἐπιχειρήσεις συνεπληρώθησαν τὰ πληρώματα τῶν πρὸς τοῦτο προοριζομένων τριήρων ἐκ τῶν λοιπῶν πλοίων (ΘΟΥΚ. VI 50,2: *ἐνμπληρώσαντες ἐξήκοντα ναῦς ἐκ πασῶν οἱ στρατηγοί... παρέπλεον ἐς Νάξον*).

Ἐν γένει τὸ σύνολον τῆς δυνάμεως τῆς ἐκστρατείας θὰ ἀνήρχετο εἰς 25000-27000 ἄνδρας.

Ἐν Σικελίᾳ τὰς ἀρχὰς τοῦ θέρους τοῦ 414 ἔλαβον ἐνίσχυσιν 300 ἰππέων ἐξ Ἐγέστης καὶ 100 περ. Σικελῶν, Ναξιῶν καὶ ἄλλων τινῶν (ΘΟΥΚ. VI 98,1, ἐν οἷς Καταναίων ΘΟΥΚ. VII 57,11)· ἐξ Ἀθηνῶν δὲ ἦλθον 250 ἰππεῖς ἐκ καταλόγου ἀσφαλῶς προμηθευθέντες τοὺς ἵππους ἐν Σικελίᾳ καὶ 30 ἰπποτοξόται (ΘΟΥΚ. VI 94,4· 98,1· ΔΙΟΔ. XIII 7,3).

Ἐκαστος ἰππεὺς πλὴν τῶν ἰπποτοξοτῶν, οἵτινες ἦσαν θῆτες ἢ τὸ πολὺ ζευγῖται, εἶχε παραλάβει μεθ' ἑαυτοῦ τὸν ἀκόλουθον (ΘΟΥΚ. VII 75,5)· διὰ τὴν μεταφορὰν θὰ ἦσαν ἀναγκαῖαι 4 στρατιώτιδες (ΒΕΙΛΟСН, ἔ. ἀ. 294).

Ἀργότερον ἦλθον τῶν Σικελῶν πολλοὶ σύμμαχοι καὶ 3 πεντηκόντοροι ἐκ Τυρσηνίας (ΘΟΥΚ. VI 103,2 πρβ. VII 57,11) καὶ τὸν χειμῶνα 10 τριήρεις ἐξ Ἀθηνῶν ὑπὸ τὸν Εὐρυμέδοντα (ΘΟΥΚ. VII 16,2).

Μετὰ τὴν ἦτταν καὶ τὸν ὄλεθρον οἱ πεσόντες Ἀθηναῖοι ἐκ καταλόγου¹ κατὰ τὴν περίοδον πρὸ τῆς ἀφίξεως τοῦ Δημοσθένους ἀνεγράφησαν εἰς ἰδιαιτέραν στήλην· ἐπειδὴ προφανῶς τὰ ὀνόματα τῶν νεκρῶν ἦσαν γνωστὰ ἐκ τῶν ἀναφορῶν, ὡς ὁ Νικίας ἀπέστειλε πρὸς τὸν δῆμον *πολλάκις*², ἀσφαλῶς δὲ θὰ εἶχον μετα-

¹ ΒΕΙΛΟСН, Кlio V, 1905, 347· Gr. G. II 2^ο 290 κέ. (ὡς καὶ КЛУБИТСНН, Hesperia XII, 1943, 48), ὅστις ὅμως δὲν ὑπολογίζει τοὺς 250 ἰππεῖς ὡς ὀπλίτας ἐκ καταλόγου.

² ΘΟΥΚ. VII 8,1· 11,1, ὡς: ΘΟΥΚ. VI 74,2 (ΔΙΟΔ.

XIII 6,6) ΘΟΥΚ. VII 10 (ΔΙΟΔ. XIII 8,6 ΔΙΟΝ. ΛΙΚ. περὶ Θουκ. 42)· τὴν κατάληψιν τοῦ ὄχρου Πλημμύριον ἐπληροφόρηθη ὁ Εὐρυμέδων κατὰ τὸν πλοῦν ἐκ Σικελίας πρὸς τὴν Ἑλλάδα (ΘΟΥΚ. VII 31,3).

φερθῆ καὶ τὰ (κεκαυμένα) ὄστᾶ τῶν νεκρῶν εἰς Ἀθήνας¹. Κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν οἱ Ἀθηναῖοι ἐνίκησαν εἰς τὰς περισσοτέρας μάχας². Κατὰ τὸ ἔλεγειον τοῦ ΕΥΡΥΠΙΔΟΥ ἐπὶ τῆς στήλης (ΠΛΟΥΤ. Νικ. 17,4=ΡΕΕΚ, Gr. Vers-Inschr., I 21)

*οἶδε Συρακοσίους ὀκτὼ νίκας ἐκράτησαν
ἄνδρες, ὅτ' ἦν τὰ θεῶν ἐξ ἴσου ἀμφοτέροις³.*

Ὄκτὼ νίκας (τρόπαια) μνημονεύει καὶ ὁ ΘΟΥΚΥΔΙΔΗΣ:

1) Τὸν χειμῶνα τοῦ 415 ἐφονεύθησαν 260 (ἢ 400 ΔΙΟΔ. XIII 6,5) Συρακοῖοι κατὰ τὴν πρώτην μάχην καὶ 50 ἐκ τῶν Ἀθηναίων καὶ συμμάχων (ΘΟΥΚ. VI 71,1). 2) ἀρχὰς τοῦ ἔαρος τοῦ 414 εἰς Μέγαρα τῆς Σικελίας ἐφόνευσαν μερικοὺς Συρακοσίους στήσαντες *τροπαῖον* (ΘΟΥΚ. VI 94,2-3) τὸ θέρος τοῦ 414: 3) ἐνίκησαν τοὺς Συρακοσίους εἰς τὰς Ἐπιπολάς φονεύσαντες 300 ἐξ αὐτῶν (*τροπαῖον* ΘΟΥΚ. VI 97,4· ΔΙΟΔ. XIII 7,3) 4) εἰς ἵππομαχίαν ἐφόνευσαν *συχρούς* (ΔΙΟΔ. XIII 7,5) ἢ μερικοὺς ἵππεις (*τροπαῖον* ΘΟΥΚ. VI 98,4) 5) νικοῦν περὶ τὸν Τεμενίτην (*τροπαῖον*): μερικοὶ Ἀργεῖοι καὶ ἐκ τῶν Ἀθηναίων *οὐ πολλοὶ* ἐφονεύθησαν (ΘΟΥΚ. VI 100,3) 6) ἐνίκησαν παρὰ τὰς Ἐπιπολάς (*τροπαῖον*), ἀλλ' ἐφονεύθησαν *πολλοὶ* ἐξ ἀμφοτέρων (ΔΙΟΔ.) καὶ ὁ στρατηγὸς Λάμαχος⁴ μετὰ 5 ἢ 6 ἄλλων (ΘΟΥΚ. VI 101,6· 103· ΔΙΟΔ. XIII 8,1· ΠΛΟΥΤ. Νικ. 18) ἀντιθέτως ὁ νεοαφικθεὶς Γύλιππος ἐφόνευσεν ἀργότερον ὅλους τοὺς συλληφθέντας ἐν τῷ φρουρίῳ Λάβδαλον καὶ οἱ Συρακοῖοι συνέλαβον μίαν τριήρη τῶν Ἀθηναίων ἠγκυροβολημένην ἐν τῷ λιμένι (ΘΟΥΚ. VII 3,4-5), κενὴν φαίνεται 7) ἐνίκησαν τὸν Γύλιππον μεταξὺ τῶν δύο τειχῶν (*τροπαῖον* ΘΟΥΚ. VII 5,3) ἀντιθέτως ὁμως κατὰ τὴν ὑποχώρησιν τῶν Ἀθηναίων πρὸ τοῦ ἐχθρικοῦ ἵππικοῦ ὄλιγον ἀργότερον (ΘΟΥΚ. VII 6,3-4) ἐφονεύθησαν *πολλοί* (ΔΙΟΔ. XIII 8,2) 8) τὸ ἔαρ τοῦ 413 κατὰ τὴν πρώτην ναυμαχίαν πρὸ τοῦ στόματος τοῦ μεγάλου λιμένος οἱ Ἀθηναῖοι διὰ 60 τριήρων ἐβύθισαν 11 Συρακοσίας, ὧν τὰ ναύαγια περισυνέλεξαν (*τροπαῖον*): ἐκ τῶν Ἀθηναϊκῶν ἐβυθίσθησαν 3 καὶ συνελήφθησαν 3 κεναὶ τριήρεις. Συγχρόνως ὁμως οἱ Συρακοῖοι κυριεύουσιν τὸ φρούριον Πλημμύριον τὸ προστατεῦον τὴν εἴσοδον τοῦ μεγάλου λιμένος φονεύσαντες πολλοὺς καὶ αἰχμαλωτίσαντες πολλοὺς τῶν Ἀθηναίων, μερικοὶ τῶν ὁποίων διέφυγον διὰ τῶν πλοίων (ΘΟΥΚ. VII 23,2· 4· 24,2· ΔΙΟΔ. XIII 9,3-6).

Εἰς δευτέραν ναυμαχίαν, τὸ θέρος τοῦ 413, 75 Ἀθηναϊκῶν τριήρων πρὸς 80 Συρακοσίας ἐβυθίσθησαν 1-2 τῶν Ἀθηναίων (ΘΟΥΚ. VII 38,1) καὶ τὴν μεθε-

1 ΘΟΥΚ. VI 71,1: *ἔνκομισαντες δὲ τοὺς ἑαυτῶν νεκροὺς καὶ ἐπὶ πυρᾶν ἐπιθέντες... τῶν δὲ σφετέρων τὰ ὄστᾶ ξυνέλεξαν* (οἱ Ἀθηναῖοι ἐν Σικελίᾳ).

2 ΠΑΥΣ. I 29,13: *εἰσὶ δὲ ἐπ' ἄλλῃ στήλῃ... καὶ οἱ πρὶν ἐς Σικελίαν ἀφικέσθαι Δημοσθένην Συρακοσίων κρατήσαντες*· ἐπιστολὴ τοῦ Νικίου πρὸς τὸν δῆμον ΘΟΥΚ. VII 11,2· ΠΛΑΤ. Μενέξ. 242 e: *πλεῖστοι τροπαία στήσαντες*· ΠΛΟΥΤ. Νικ. 17,5: *οὐκ ὀκτὼ δὲ νίκας, ἀλλὰ πλείονας ἂν τις εἴροι Συρακοσίους νενικημένους ὑπ' αὐτῶν*.

Μεταξὺ τῶν ὀκτῶ νικῶν - τροπαίων δὲν περιλαμβάνεται ἢ κατάληψις τῶν Ὑκκάρων, Σκανικιοῦ πολίσμα-

τος (ΘΟΥΚ. VI 62,3· ΔΙΟΔ. XIII 6,1), οὔτε ὁ φόνος εἰς ἐνέδραν 800 (ΘΟΥΚ. VII 32,2) ἢ τῶν ἡμίσεων ἐκ τῶν 3000 (ΔΙΟΔ. XIII 8,4) Σικελιωτῶν συμμάχων τῶν Συρακοσίων παρὰ τῶν Σικελῶν συμμάχων τῶν Ἀθηναίων· εἰς τὴν ἐνέδραν αὐτὴν σχεδιασθεῖσαν παρὰ τοῦ Νικίου δὲν μετεῖχον Ἀθηναῖοι.

3 Βλ. c. m. BOWRA, Problems in Greek Poetry, 103.

4 Λάμαχος Ξενοφάνους Ὁῆθεν IG I² 302 40· ἔλαβε μέρος ὡς στρατηγὸς μετὰ τοῦ Περικλέους εἰς τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Πόντου ὄλιγον μετὰ τὸ 440 (ΠΛΟΥΤ. Περ. 20). KÄHRSTEDT, RE XII 537 κέ.

πομένην 7 ἀκόμη Ἀθηναϊκαί· ἐφονεύθησαν μερικοὶ καὶ ἠχμαλωτίσθησαν οἱ περισσότεροὶ ἐκ τῶν πληρωμάτων (ΘΟΥΚ. VII 41,3-4· ΔΙΟΔ. XIII 10,5-6).

Κατὰ τὴν πρώτην αὐτὴν περίοδον οἱ Ἀθηναῖοι ἀπώλεσαν ἐν συνόλῳ 12-13 τριήρεις, ἐξ ὧν ἐβυθίσθησαν 11 - 12, ἤτοι 3 (ΘΟΥΚ. VII 23,4), 1 - 2 (ΘΟΥΚ. VII 38,1) καὶ 7 (ΘΟΥΚ. VII 41,4) καὶ συνελήφθησαν 3 (ΘΟΥΚ. VII 24,2)· συνέλαβον ὅμως καὶ αὐτοὶ 2 (ἀνὰ μίαν ΘΟΥΚ. VII 25,4 καὶ 41,3) καὶ ἀσφαλῶς ἐπεσκεύασαν (πρὸβ. ΘΟΥΚ. VII 25,2· 38,2) τὰ ναυάγια τῶν 11 Συρακοσίων τριήρων, τὰ ὅποια ἀνείλκυσαν (ΘΟΥΚ. VII 23,4). Μεταξὺ τῶν πολλῶν πλοίων, τὰ ὅποια κατέστρεψαν οἱ Συρακόσιοι (ΘΟΥΚ. VII 25,2), τὰ περισσότερα θὰ ἦσαν φορηγὰ. Ἡ τριήρης ἢ πλεύσασα εἰς Ἀθήνας διὰ τὴν ζήτησιν ἵππικόν (ΘΟΥΚ. VII 74,2· 93,4) θὰ ἐπέστρεψε μετὰ τῶν ἱπέων. Ὡστε ἐκ τῶν 104 τριήρων μετὰ τῶν 10 τοῦ Εὐρυμέδοντος ὑπελείφθησαν 91 - 95.

Οἱ ναῦται, μέτοικοι καὶ ξένοι καὶ δοῦλοι, ἐδραπέτευσαν καὶ μικρὸν μέρος τῶν κενῶν συνεπληρώθη διὰ δούλων ἐξ Ὑκκάρων (ΘΟΥΚ. VII 13,2 πρὸβ. VI 62,3· VII 63,3). Οἱ νεκροὶ καὶ λιποτάκται ναῦται ὑπολογίζονται εἰς 4000 - 5000.

Οἱ νεκροὶ Ἀθηναῖοι ἐκ καταλόγου οἱ ἐγγεγραμμένοι εἰς τὴν μικροτέραν στήλην συμφώνως πρὸς τὰς ἀορίστους πληροφορίας τοῦ ΘΟΥΚΥΔΙΔΟΥ καὶ τοῦ ΔΙΟΔΩΡΟΥ δὲν θὰ ὑπερέβαινον τὰς 300 - 400 καὶ τοὺς 200 - 250 οἱ ἐκτὸς μάχης μετὰ τῶν αἰχμαλώτων καὶ τῶν 10 - 30 δραπετευσάντων μετὰ τοῦ Ἀλκιβιάδου *ξυνδιαβεβλημένων* (ΘΟΥΚ. VI 61,6· 88,9· ΔΙΟΔ. XII 5).

Θὰ ὑπελείφθησαν ἐν ὄλῳ 22000 - 25000 ἄνδρες.

Οἱ θεοὶ ὅμως ἐστράφησαν ἐναντίον τῶν Ἀθηναίων μετὰ τὴν ἄφιξιν τῶν ἐνισχύσεων ὑπὸ τὸν Δημοσθένη τὸ θέρος τοῦ 413. Ἦσαν 60 Ἀττικά καὶ 5 Χῖαι τριήρεις (ΘΟΥΚ. VII 20,2), ἐξ αὐτῶν ὅμως 10 ἐστάλησαν εἰς Ναύπακτον (ΘΟΥΚ. VII 31,5)· εἰς ἀντικατάστασιν ἔδωσαν ἢ Κέρκυρα 15 τριήρεις (αὐτ.) καὶ τὸ Μεταπόντιον 2 (ΘΟΥΚ. VII 33,5), μία μετὰ τοῦ Εὐρυμέδοντος ἦλθεν ἐκ Σικελίας (ΘΟΥΚ. VII 31,3) καὶ ἐπέστρεψε πάλιν μετ' αὐτοῦ ἐκεῖσε. Οὕτω ἡ δύναμις τοῦ στόλου ἀνήρχετο εἰς 73 τριήρεις (ΘΟΥΚ. VII 42,1· ΠΛΟΥΤ. ΝΙΚ. 21,1), ἐξ ὧν 51 Ἀθηναϊκαὶ καὶ 22 συμμαχικαί. Ἐξ αὐτῶν ἦσαν 30 - 35 πολεμικαὶ καὶ αἱ λοιπαὶ στρατιώτιδες. Διότι κατὰ τὴν δευτέραν περίοδον, ἀφοῦ κατὰ τὴν τελευταίαν ναυμαχίαν παρέταξαν 110 (ΘΟΥΚ. VII 60,4· ΔΙΟΔ. XIII 14,4 115· ΠΛΟΥΤ. ΝΙΚ. 24,4 110, ἀλλ' ὄχι ὅλον τὸν στόλον) καὶ κατὰ τὴν προηγουμένην συνελήφθησαν 18 (ΘΟΥΚ. VII 53,3), ἡ δύναμις ἦτο 128 τοῦλάχιστον τριήρεις, ἐξ ὧν 91 - 95 ὑπελείφθησαν ἐκ τῆς πρώτης περιόδου.

Ὁ στρατὸς ἀπετελεῖτο ἐκ 5000 ὀπλιτῶν (ΘΟΥΚ. VII 42,1), ἐξ ὧν 1200 Ἀθηναῖοι ἐκ καταλόγου (ΘΟΥΚ. VII 20,2), 700 ἐκ Θουρίων (ΘΟΥΚ. VII 35,1) καὶ οἱ ὑπόλοιποι νησιῶται ἐξ Αἰγαίου πελάγους (ΘΟΥΚ. VII 20,2), Ζακύνθου, Κεφαλληνίας, Ναυπάκτου (ΘΟΥΚ. VII 31,2) καὶ Κερκύρας (ΘΟΥΚ. VII 31,5)· πρὸς τούτοις δ' ἐξ ἀκοντιστῶν καὶ σφενδονητῶν Ἀκαρνανῶν (αὐτ.) καὶ Αἰτωλῶν μισθοφόρων (ΘΟΥΚ. VII 57,9), ὧν ὁ ἀριθμὸς δὲν παραδίδεται. Ἦλθον προσέτι 150 ἀκοντισταὶ ἐξ Ἰαπυγίας, ἀνὰ 300 ἐκ Μεταποντίου (ΘΟΥΚ. VII 33,5) καὶ Θουρίων

(ΘΟΥΚ. VII 35,1). Ἐκ τῶν ἐλαφρῶς ὠπλισμένων, οἱ ὁποῖοι κατὰ τὸν ΠΛΟΥΤ. Νικ. 21,1 ἀνήρχοντο εἰς 3000, οἱ τοξόται καὶ ἀκοντισταί, ὧν ὁ ἀριθμὸς εἶναι μεγάλος, ἐπολέμησαν καὶ ὡς ἐπιβάται (ΘΟΥΚ. VII 42,1·60,4· 67,2). Ἡ συνολικὴ δύναμις τῆς ἐκστρατείας ἀνήρχετο εἰς 14000 - 14500 ἄνδρας μετὰ τῶν ναυτῶν.

Ἡ νυκτερινὴ ἐπίθεσις κατὰ τῶν Ἐπιπολῶν ἐστοίχισεν *οὐκ ὀλίγους* κατὰ τὸν ΘΟΥΚ. VII 45 καὶ κατὰ τὸν ΔΙΟΔ. XIII 11,3-5 2500 νεκρούς (2000 ΠΛΟΥΤ. Νικ. 21,11) ἐκ τῶν 10000 ὀπλιτῶν καὶ 10000 ψιλῶν, οἵτινες ἔλαβον μέρος· ἀλλὰ οἱ ἐκστρατεύσαντες ἐν συνόλῳ ὀπλίται καὶ ψιλοὶ δὲν ὑπερέβαινον τοὺς 13000 - 14000, οἱ ὑπόλοιποι μέχρι τῶν 20000 ἦσαν ὑπηρεταὶ μεταφέροντες τροφίμα πέντε ἡμερῶν καὶ περὶ τοὺς 200 - 300 λιθολόγοι καὶ τέκτονες (ΘΟΥΚ. VII 43,2).

Ὀλίγας ἡμέρας ὕστερον ἐφονεύθησαν *οὐ πολλοὶ* ὀπλίται πρὸ τῶν τειχῶν καὶ συνελήφθησαν μερικοὶ ὡς καὶ 70 ἵπποι πιθανῶς ἄνευ τῶν ἰπέων (ΘΟΥΚ. VII 51,2· 54). Κατὰ τὴν ναυμαχίαν, καθ' ἣν καὶ ὁ Εὐρυμέδων¹ ἔπεσεν, οἱ Συρακοῖσιοι ἐφόνευσαν ὄλους τοὺς ἐπιβαίνοντας (2000 ΔΙΟΔ. XIII 13,8) τῶν 18 Ἀθηναϊκῶν τριήρων, τὰς ὁποίας συνέλαβον (ΘΟΥΚ. VII 53,3). Ἀσφαλῶς δὲ ἦσαν τριήραρχοι καὶ κυβερνήται μετὰ αὐτῶν. Κατόπιν κατὰ τὴν ἀπόπειραν διασπάσεως τοῦ φράγματος *τοῦ ζεύγματος*² *τοῦ λιμένος* ἠδυνήθησαν νὰ συμπληρωθοῦν 110 τριήρεις (ΘΟΥΚ. VII, 60,4 ἢ 115 ἔναντι 74 τῶν Συρακοσίων ΔΙΟΔ. XIII 14,4), ἀφοῦ ὁμοῦ εἰσεβίβασαν πολλοὺς ὀπλίτας *παρὰ τὸ καθεστηκός*, πολλοὺς τοξότας καὶ ἀκοντιστὰς Ἀκαρνᾶνας καὶ ἐκ τῶν ἄλλων ξένων διὰ νὰ πεζομαχήσουν ἀπὸ τῶν πλοίων (ΘΟΥΚ. VII 60,4· 62· 67,2), ἦτοι τὸ ἀνώτατον 25000 μετὰ τῶν ναυτῶν. Κατὰ τὴν ναυμαχίαν ἐτέθησαν ἐκτὸς μάχης 50 τριήρεις (ΘΟΥΚ. VII 72,3 ἢ 55 ΔΙΟΔ. XIII 17,5). Ἐφονεύθησαν *πολλοὶ* (ΘΟΥΚ. VII 72,1) καὶ ἠχμαλωτίσθησαν (ΘΟΥΚ. VII 71,6)· πολλοὶ διεσώθησαν καταφεύγοντες εἰς τὸ τμήμα τοῦ αἰγιαλοῦ τὸ κατεχόμενον ὑπὸ τοῦ πεζικοῦ τῶν Ἀθηναίων (ΘΟΥΚ. VII 71,6· ΔΙΟΔ. XIII 16,6· 17,4). Μετὰ τὰς Ἐπιπολὰς καὶ κυρίως μετὰ τὴν ἀτυχεῖς ναυμαχίαν ἐπηκολούθησαν πολυάριθμοι λιποταξίαι δούλων (ΔΙΟΔ. XIII 13,1· ΘΟΥΚ. VII 75,5: *ἀπηντομολήκεσαν γὰρ πάσαι τε καὶ οἱ πλείστοι παραχρῆμα*) καὶ κατὰ τὴν ὑποχώρησιν ἐγκατελείφθησαν εἰς τὸ στρατόπεδον οἱ βαρέως ἀσθενεῖς καὶ τραυματαῖαι (ΘΟΥΚ. VII 75,3-4· ΠΛΟΥΤ. Νικ. 26,3)· ἦσαν πολυάριθμοι ἐλνοσοῦντες ἐξ αἰτίας τῶν πλησιῶν τοῦ στρατοπέδου ἑλῶν (ΘΟΥΚ. VII 47,2· 50,3· 60,2· 63,4· ΔΙΟΔ. XIII 12,1· 18,6· ΠΛΟΥΤ. Νικ. 22,2), πολλοὶ τῶν ὁποίων μάλιστα ἀπέθνησκον (ΔΙΟΔ. XIII 12,4· XIV 70,5). Ὡστε θὰ ὑπελείφθησαν ἐν συνόλῳ 30000³.

Συμφώνως πρὸς τὸν ΘΟΥΚ. VII 75,5 κατὰ τὴν ἑναρξιν τῆς ὑποχωρήσεως τὴν τρίτην ἡμέραν μετὰ τὴν ναυμαχίαν ὁ στρατὸς ἠρίθμει ἀκόμη 40000. Κατὰ τὰς τέσσαρας πρώτας ἡμέρας τῆς ὑποχωρήσεως εἶχον ἀρκετοὺς τραυματίας βαλλόμενοι πανταχόθεν (ΘΟΥΚ. VII 79,5). Τὸ τμήμα τοῦ Δημοσθένους ἀπετέλει τὸ ἥμισυ

¹ Εὐρυμέδων Θουκλέους στρατηγὸς τὸ πρῶτον τὸ 427/6 (ΘΟΥΚ. III 80), θέρους τοῦ 413 ἐν Σικελίᾳ (ΘΟΥΚ. VII 16· 42,1). SWOBODA, RF VI 1335 κέ.

² Τὸ ζεύγμα τοῦ λιμένος (ΘΟΥΚ. VII 69,4), τὸ ζεῖγμα

(ΘΟΥΚ. VII 70,2· ΔΙΟΔ. XIII 14,1· 15,3) ἢ τὰ κλειθρα (ΔΙΟΔ. XIII 15,4).

³ Πρβ. BUSOLT, Gr. G. III 1370,3.

μάλιστα καὶ πλέον τῆς ὅλης δυνάμεως (ΘΟΥΚ. VII 80,4) μετὰ τὴν περικύκλωσιν παρέδωσαν τὰ ὄπλα ὑπὸ ὄρους 6000 (ΘΟΥΚ. VII 82,3), ἀφοῦ προηγουμένως (ΘΟΥΚ. VII 82,1) τῶν νησιωτῶν... ἀπεχώρησάν τινες πόλεις οὐ πολλαί. Ὁ ΘΟΥΚΥΔΙΔΗΣ δὲν ἀναφέρει τὰς ἀπωλείας. Μεταξὺ ὁμως τῶν παραδοθέντων θὰ ἦσαν δοῦλοι καὶ ξένοι, πολλοὶ τῶν ὁποίων πιθανὸν διέφθουσαν καὶ κατὰ τὴν πορείαν. Ὁ ΒΕΛΟΧ, ἔ. ἀ. 298, γράφει, ὅτι τὸ τμήμα τοῦ Δημοσθένους περιελάμβανε τοὺς ἀρχικῶς μετ' αὐτοῦ ἐκστρατεύσαντας, ἐκ τῶν ὁποίων μετὰ τὴν ἐπίθεσιν κατὰ τῶν Ἐπιπολῶν καὶ τὰς τελευταίας ναυμαχίας ὑπελείφθησαν 10000 καὶ ὅτι κατ' ἀναλογίαν τὴν ἰδίαν δύναμιν τὸ ἀνώτατον θὰ εἶχε τὸ τμήμα τοῦ Νικίου. Καὶ τὰ δύο ὁμως τμήματα ἀπετέλουν ὑπολογίσιμον δύναμιν· ἀπόδειξις, ὅτι οἱ Συρακόσιοι μολονότι ἐξώπλισαν καὶ τοὺς ναύτας διὰ τὴν καταδίωξιν (ΔΙΟΔ. XIII 19,1 πρβ. ΘΟΥΚ. VII 73,1) ἐπιτίθενται μεμονωμένως καθ' ἑκάτερον τμήματος καὶ μάλιστα οὐχὶ κατὰ μέτωπον—ἦτο βεβαίως καὶ ἐπίφοβον νὰ διακινδυνεύουν πρὸς ἀνθρώπους ἀπονενοημένους (ΘΟΥΚ. VII 81,5).

Ἐκ τοῦ τμήματος τοῦ Νικίου εἰς τὸν Ἀσσίναρον ποταμὸν τὴν ἐπομένην (26 Μεταγεινιῶνος ΠΛΟΥΤ. Νικ. 28,1) μέρος δέ τι οὐκ ὀλίγον καὶ ἀπέθανεν· πλεῖστος γὰρ δὴ φόνος οὗτος (ὁμοίως ΠΛΟΥΤ. Νικ. 27,4) καὶ οὐδενὸς ἐλάσσω τῶν ἐν τῷ Σικελικῷ πολέμῳ τούτῳ ἐγένετο, λέγει μόνον ὁ ΘΟΥΚ. VII 85,4. Αἱ ἀπώλειαι λοιπὸν δὲν ἦσαν αἰσθητῶς μεγαλύτεραι ἐν συγκρίσει πρὸς τὰς τελευταίας ναυμαχίας καὶ τὴν ἐπίθεσιν κατὰ τῶν Ἐπιπολῶν. «Und es ist ja an sich klar, dass am Assinaros nicht mehr als einige tausend Mann gefallen sein können», παρατηρεῖ ὁ ΒΕΛΟΧ, ἔ. ἀ. 300. Κατὰ τὸν ΠΛΟΥΤ. Νικ. 27,7 πολλῶν τῶν φονευθέντων ἐλάσσονες οἱ διασωθέντες ἐγένοντο. Οἱ ἐπισήμως αἰχμαλωτισθέντες ἐκ τοῦ τμήματος τοῦ Νικίου ἦσαν ὀλίγοι, οἱ περισσότεροι διεκλάπησαν ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν (ΠΛΟΥΤ. αὐτ.), ὥστε διεπλήσθη ὅλη ἡ Σικελία ἐξ αὐτῶν (ΘΟΥΚ. VII 85,3). Κατὰ τὸν ΙΣΟΚΡ. VIII 86 ὡς καὶ τὸν ΑἰΔ. Ποικ. Ἰστ. V 10 (ἐπίσης ΛΙΒ. Μελ. XIX 6) αἱ ἀπώλειαι ἀνέρχονται εἰς 240 πλοῖα καὶ 40000 νεκρούς, κατεστράφη δηλ. τὸ σύνολον τοῦ ἐκστρατευτικοῦ σώματος.

Κατὰ τὸν ΔΙΟΔ. XIII 19,2, ὅστις βεβαίως παραλαμβάνει τοὺς ἀριθμοὺς παρὰ τοῦ ΤΙΜΑΙΟΥ, ἐφονεύθησαν 18000 καὶ ἠχμαλωτίσθησαν 7000 (ὁ ἀριθμὸς τῶν αἰχμαλώτων καὶ παρὰ ΘΟΥΚ. VII 87,4), οἱ δὲ λοιποὶ διηρηπάσθησαν ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν (ΘΟΥΚ. VII 85,3: τὸ διακλαπέν). Τοὺς ἀριθμοὺς αὐτοὺς δίδει ὁ ΔΙΟΔΩΡΟΣ διὰ τὴν σφαγὴν τοῦ Ἀσσινάρου, ἀλλὰ τὸ ἄθροισμα τῶν ἀριθμῶν αὐτῶν ὑπερβαίνει κατὰ πολὺ τὸ τμήμα τοῦ Νικίου, τὸ ἥμισυ τὸ ἀνώτατον τῶν ἐκστρατευσάντων κατὰ τὸν ΔΙΟΔΩΡΟΝ XIII 21,3 40000. Τὸ ποσοστὸν 45-50% τῶν φονευθέντων κατὰ τὸν ΔΙΟΔΩΡΟΝ φαίνεται ὑπερβολικόν· καὶ ὁ ΘΟΥΚΥΔΙΔΗΣ ἄλλωστε κατηγορεῖται ὅτι παριστᾷ ἐξωγκωμένας τὰς συμφορὰς τῶν Ἀθηναίων ἐν Σικελίᾳ¹.

Εἰς τὴν στήλην τῶν πεσόντων ἦσαν ἐπίσης ἐγγεγραμμένοι μόνον οἱ Ἀθηναῖοι ὀπλίται ἐκ καταλόγου. Κατὰ τὴν ὑποχώρησιν οὐκ ὀλίγοι ἐφονεύθησαν, ἀλλὰ καὶ πολλοὶ διέφυγον ἀμέσως (ΘΟΥΚ. VII 85,4). Οἱ ἵππεῖς (μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ὁ υἱὸς

¹ ΘΟΥΚΥΔΙΔΟΥ ΒΙΟΣ 4: τὰς δὲ συμφορὰς ἠΐξῃς τὰς Ἀττικὰς, ἴθι καὶ τὰς ἐν Σικελίᾳ. Πιθανὸν εἰς τοὺς καταλόγους πεσόντων δὲν ἀνεγράφοντο οἱ ἐν αἰχμαλωσίᾳ ἢ ἐκ τῶν κακουχιῶν τοῦ πολέμου ἀποθνήσκοντες.

Πολυστράτου τινὸς Λγς. XX 24) ὑπὸ τὸν ἵππαρχον Καλλίστρατον τὸν Ἐμπέδου διεσώθησαν εἰς Κατάνην. Ὁ Καλλίστρατος ἐπιστρέψας μόνος εἰς τὴν μάχην ἐφορεύθη (ΠΑΥΣ. VII 16,5-6) ¹ γνωστοὶ ἐπίσης νεκροὶ ὁ Στιλβίδης, μάντις τοῦ Νικίου (ΦΙΛΟΧΟΡΟΣ, FGGrHist 328 F 135 a καὶ b) καὶ Ἀμυθέων τις (ΔΗΜΟΣΘ. LVII 37). Ἐκ τῶν διαρπασθέντων ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν πολλοὶ ἐπωλήθησαν ὡς δοῦλοι δραπετεύσαντες κατόπιν (ΘΟΥΚ. VII 85,4) ἢ ἀπελευθερωθέντες (ΠΛΟΥΤ. Νικ. 29,2). Καὶ οἱ Ἀθηναῖοι αἰχμάλωτοι εἰς τὰς λατομίας τῶν Συρακουσῶν ἦσαν πολλοὶ (ΘΟΥΚ. VII 87,3· ΔΗΜΟΣΘ. XX 42· ΤΙΜΑΙΟΣ, FGGrHist 566 F 102a· ΔΙΩΝ Χρ. XV 14 450 R) ². Οἱ νεκροὶ ἐκ καταλόγου τριήραρχοι καὶ κυβερνήται θὰ ἦσαν ὀλίγοι πολλοὶ θὰ διεσώθησαν κολυμβῶντες (πρβ. ΔΙΟΔ. XIII 16,3). Ἀθηναῖοι ἐκ καταλόγου ἐξεστράτευσαν ἐν συνόλῳ 2950, ἧτοι 1500 κατὰ τὴν πρώτην ἐκστρατείαν, 250 ἵππεις κατόπιν καὶ 1200 κατὰ τὴν δευτέραν ἐκστρατείαν. Μεταξὺ τῶν πεσόντων ἦσαν καὶ ἀπειροπόλεμοι νεοσύλλεκτοι τὸ πρῶτον νῦν ἐμφανιζόμενοι δημοσίᾳ (ΘΟΥΚ. VI 70,1). Ἐξ αὐτῶν ἐὰν ἀφαιρέσωμεν 650 τουλάχιστον νεκρούς, αἰχμαλώτους καὶ ἐκτὸς μάχης τῆς πρώτης περιόδου ὑπολείπονται 2300. Ὀλιγώτεροι τοῦ ἡμίσεος ἦσαν οἱ νεκροὶ τῆς δευτέρας περιόδου ³. Ὁ ἀριθμὸς τῶν ὀνομάτων τῶν τεσσάρων πλακῶν τῆς στήλης δὲν διαφέρει.

Τοὺς στρατηγούς κατεδίκασαν εἰς θάνατον (ΔΙΟΔ. XIII 33,1· ΠΛΟΥΤ. Νικ. 28,2). Τὸν Δημοσθένη ⁴ καὶ τὸν Νικίαν ⁵ ἀπέσφαξαν (ΘΟΥΚ. VII 86,2· ΠΛΟΥΤ. Νικ. 28,4)

1 BUSOLT, ἔ. ἀ. 1397· B. W. HENDERSON, The Great War between Athens and Sparta, 396. Ὁ [ΠΛΟΥΤ.] Χ ρήτ. 844 b συγγέει τὸν Καλλίστρατον Ἐμπέδου πρὸς τὸν γνωστὸν ρήτορα τοῦ πρώτου ἡμίσεος τοῦ 4ου αἰ.

2 ΘΟΥΚ. VII 87· ΔΙΟΔ. XIII 33,1· ΠΛΟΥΤ. Νικ. 29. Οἱ Ἀθηναῖοι πρὸς ἐκδίκησιν ἔρριψαν εἰς τὰς λατομίας τοῦ Πειραιῶς τὸ 410 (ΞΕΝ. Ἑλλ. I 2,14) τοὺς Συρακοσίους αἰχμαλώτους ἐπιβάτας καὶ ναύτας—ἦσαν ἐλεύθεροι ΘΟΥΚ. VIII 84,2— τῶν τεσσάρων τριήρων, τὰς ὁποίας συνέλαβον εἰς τὴν παραλίαν τῆς Ἐφέσου (ΞΕΝ. Ἑλλ. I 2,12 πρβ. ΘΟΥΚ. VIII 26,1· ΞΕΝ. Ἑλλ. I 2,8).

3 Ὁ RAUBITSCHKEK, ἔ. ἀ. ἀναβιβάζει τοὺς πεσόντας Ἀθηναίους εἰς 2500. Ὁ J. MAELZER, Verluste und Verlustlisten im griech. Altertum, Diss., Jena 1912, 36 δὲν ἐξάγει συμπεράσματα περὶ τοῦ συνόλου τῶν εἰς ἀνδρας ἀπωλειῶν.

4 Δημοσθένης Ἀλκισθένης Ἀφιδναῖος· IG I² 324 18· στρατηγὸς τὸ πρῶτον τὸ 427/6 (ΘΟΥΚ. III 91,1)· IV 10,1: ἀπερισκέπτως εὐέλπεις ὁμόσε χωρήσαι τοῖς ἐναντίοις· ΠΛΟΥΤ. Νικ. 22,1: τὸν Δημοσθένους τὴν προπέτειαν. SWOBODA, RE V 162 κέ.

5 Νικίας Νικηράτου Κυδαντίδης· IG I² 302 19.40· ἀρχηγὸς τῶν πλουσίων καὶ γνωρίμων (ΠΛΟΥΤ. Νικ. 2,2). στρατηγὸς τὸ 428/7 (ΠΛΟΥΤ. Νικ. 2· ΘΟΥΚ. III 51,1). Εἰρηνόφιλος (ΠΛΟΥΤ. Νικ. 9,7 πρβ. ΘΟΥΚ. V 16,1· 43,2). Ἀντετάχθη διὰ τὴν Σικελικὴν ἐκστρατείαν (ΘΟΥΚ. VI 8,4-14· ΔΙΟΔ. XIII 32, 1-2) προτρέπων ΘΟΥΚ.: VI 9,3 τὰ ἵππαρχοντα σφάζειν. Εὐθύς μετὰ τὴν ἀπόβασιν εἰς Σικελίαν ἐπρότεινε τὴν συνδιαλλαγὴν τῶν ἀντιμαχομένων καὶ τὴν ἀποχώρησιν τῶν Ἀθηναίων ΘΟΥΚ. VI 47: τῆ

πόλει δαπανῶντας τὰ οἰκεία μὴ κινδυνεύειν. Ἄτολμος καὶ ἀναποφάσιτος, δεσποδαίμων ἔχων τὴν ὑπεροπλίαν δὲν ἐπετέθη κατὰ τῶν Συρακουσῶν ἀμέσως μετὰ τὴν ἀπόβασιν, ἀλλὰ διεχείμαζεν ἐν Κατάνη καὶ δὲν ἀπέκλεισε διὰ τείχους τὰς Συρακούσας πρὸ τῆς ἀφίξεως τοῦ Γυλίππου (κρίσεις Δημοσθένους ΘΟΥΚ. VII 42,3) διαπραγματευόμενος τὴν παράδοσιν αὐτῶν (ΘΟΥΚ. VI 103,3· VII 2,1· ΠΛΟΥΤ. Νικ. 18,8). Τὴν ἀφίξιν τοῦ Γυλίππου δὲν ἀντελήφθη διὰ περιπολιῶν (ΘΟΥΚ. VI 104,3· ΠΛΟΥΤ. Νικ. 18,9) καὶ οὐδὲν ἔπραξε διὰ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ἀπόβασιν καὶ τὴν παρ' αὐτοῦ στρατολογίαν τῶν Σικελιωτῶν. Καὶ κατόπιν ΘΟΥΚ. VII 8,3: τὰ κατὰ τὸ στρατόπεδον διὰ φυλικῆς μάλλον ἢ δι' ἐκουσίαν κινδύνων ἐπεμέλετο (ὁμοίως ΘΟΥΚ. VII 3,3 καὶ 11,3). Φοβούμενος τὸν δῆμον τῶν Ἀθηναίων (ΘΟΥΚ. VII 48,3· 49 πρβ. ΠΛΟΥΤ. Νικ. 10) ἀπέρριψε τὴν πρότασιν τοῦ Δημοσθένους περὶ ἀπόπλου καὶ σωτηρίας εἰς τὴν πατρίδα καὶ ἀνέβαλεν ἔπειτα τὴν ἀναχώρησιν ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας (ΔΙΟΔ. XIII 12,6), διότι οἱ μάντις ἔκριναν ἀρκετὰς τρεῖς ἑννέα ἡμέρας (ΘΟΥΚ. VII 50,4· ΠΛΟΥΤ. Νικ. 23,9) διὰ τὸν καθαρισμόν τῆς σελήνης μετὰ τὴν ἔκλειψιν αὐτῆς (27 Αὐγ. 413). ΘΟΥΚ. VII 50,4: ἦν γὰρ τι καὶ ἄγαν θειασμῶ τε καὶ τῶ τοιοῦτω προσοκείμενος· ΔΙΟΔ. XIII 12,6: φράσει δεσποδαίμων· ΠΛΟΥΤ. Νικ. 4,1: σφόδρα γὰρ ἦν τῶν ἐκπεπληγμένων τὰ δαιμόνια... καθ' ἡμέραν ἔθνε τοῖς θεοῖς (πρβ. ΘΟΥΚ. VII 77,3)· ΠΛΟΥΤ. Νικ. 6,2 (ΘΟΥΚ. V 16,1 καὶ VI 23,3): εἰς οὐδεμίαν αὐτοῦ σοφίαν ἢ δύναμιν ἢ ἀρετὴν ἀνέφερε τὰς πράξεις, ἀλλὰ παρεχώρει τῆ τύχῃ καὶ κατέρρευεν εἰς τὸ θεῖον τῶ φθόνῳ τῆς δόξης ὑφιέμενος. Ἄνέθεσε χαλκοῦν φοίνικα εἰς Δῆλον (ΠΛΟΥΤ. Νικ. 3).

κατὰ τὸν ΤΙΜΑΙΟΝ, FGtHist 566 F 101 ἠτύοκτόνησαν—ὁ Δημοσθένης ἀπειραράθη ν' αὐτοκτονήσῃ καὶ κατὰ τὴν σύλληψίν του (ΠΛΟΥΤ. Νικ. 27,2· ΠΑΥΣ. I 29,12). Τοῦ Εὐθυδήμου¹ δὲν ἔχει σημειωθῆ μετέπειτα δημοσία ἐμφάνισις καὶ πιθανῶς εἶχε τὴν τύχην τῶν ἄλλων. Ὁ Μένανδρος ἐπέζησε. Τὰ ὀνόματα τῶν στρατηγῶν ἐξαιρέσει τοῦ Νικίου ἦσαν γεγραμμένα εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ καταλόγου², μετὰ τὴν ἀναγραφὴν τοῦ πεδίου τῆς μάχης, διότι τὸ ὄνομα τοῦ Ἀφιδναίου Δημοσθένους δὲν φέρεται ἐπὶ κεφαλῆς τῶν φυλετῶν τῆς Αἰαντίδος.

Ἀθηναίων οἶδε ἀπέθανον

Ἐν Σικελίᾳ

Στρατηγοὶ

Εὐθυμέδον

Δημοσθένης

Εὐθύδεμος (;)

Τὸ ὄνομα τοῦ Νικίου εἶχε παραλειφθῆ³ κατὰ τὸν ΦΙΛΙΣΤΟΝ, FGtHist 556 F 53 ἐπειδὴ ἐθελοντικῶς παρεδόθη συνθηκολογήσας, κατεδικάσθη ὡς αἰχμάλωτος ἐθελοντής. Παρεδόθη προσωπικῶς εἰς τὸν Γύλιππον ἐμπιστευθεὶς τὴν προσωπικὴν διάσωσίν του εἰς αὐτόν (ΘΟΥΚ. VII 85,1· 86,4· ΠΛΟΥΤ. Νικ. 27,5-7).

Εἰς τὴν στήλην μετὰ τῶν ὀνομάτων τῶν Ἀθηναίων πολιτῶν, ὡς ἀναφέρει ὁ ΠΑΥΣ. I 29,12, ἦσαν ἐγγεγραμμένοι καὶ οἱ Πλαταιεῖς, οἵτινες ἐξεστράτευσαν εἰς Σικελίαν (ΘΟΥΚ. VII 57,6) ὡς ὀπλίται ἐκ καταλόγου. Εἰς τοὺς καταφυγόντας ἐν Ἀθῆναις Πλαταιεῖς (ΘΟΥΚ. II 78,3) οἱ Ἀθηναῖοι ἔδωσαν πολιτείαν καὶ κατένειμον αὐτοὺς εἰς τοὺς Ἀττικοὺς δήμους καὶ φυλάς⁴. Ἴσως ἀνήκουν εἰς Πλαταιεῖς τὰ ἀμάρτυρα ὡς ὀνόματα Ἀθηναίων⁵· καθαρῶς Βοιωτικὰ ὀνόματα εἶναι ὁ Ἐπιτιμίδης (Αἰαντίδος στ. 14)⁶ καὶ ὁ Ἀρμονίδης (αὐτ. 44)⁷.

Ἐπὶ τῆς αὐτῆς στήλης εἰς τὸν πρῶτον κατὰ τὴν σειρὰν τοῦ ΠΑΥΣΑΝΙΟΥ I 29,11-12 κατάλογον ἦσαν ἀναγεγραμμένοι, ὡς ἐδήλου τὸ ἐλεγειακὸν ἐπίγραμμα, οἱ τελευτήσαντες ἐν Εὐβοίᾳ, κατὰ τὴν ναυμαχίαν δηλ. μετὰ τὴν Ἀθηναίων καὶ Σπαρτιατῶν τὸ θέ-

προτιμήσας τὴν ταχεῖαν φυγὴν κατὰ τὴν νύκτα, παρὰ τοὺς στρατιωτικοὺς κανονισμοὺς (ΞΕΝ. Ἀνάβ. VII 3,37), ἐγκατέλειπε τὸν Δημοσθένη κυκλωθέντα καὶ διέσπασε τὰς δυνάμεις τῶν ΘΟΥΚ. VII 81,3: *θᾶσσόν τε γὰρ ὁ Νικίας ἦγε, νομίζων οὐ τὸ ὑπομένειν ἐν τῷ τοιοῦτῳ ἐκόντας εἶναι καὶ μάχεσθαι σωτηρίαν, ἀλλὰ τὸ ὡς τάχιστα ὑποχωρεῖν, τσαῦτα μαχομένους ὅσα ἀναγκάζονται*. Ἡ σειρὰ αὐτῆ τῶν σφαλμάτων ἐστοίχισε τὴν ἦτταν καὶ τὸν ὄλεθρον. REINCKE, RE XVII 323 κέ.

1 Οἱ στρατηγοὶ Εὐθύδημος Εὐδήμου καὶ Μένανδρος ἐπέλεγθησαν παρὰ τοῦ δήμου μετὰ τῶν ἐν Σικελίᾳ ὑπηρετούντων, ταξιαρχῶν ἀσφαλῶς (ΘΟΥΚ. VII 16,1· 43,2· 69,4· ΔΙΟΔ. XIII 13,2· ΠΛΟΥΤ. Νικ. 20). Ἀργότερον τὸ 410 συναντῶμεν τὸν Μένανδρον διοικητὴν τμήματος 120 ἀνδρῶν εἰς Ἑλλάσποντον (ΞΕΝ. Ἑλλ. I 2,16) καὶ στρα-

τηγὸν τὸ 405-4 εἰς Αἰγὸς ποταμούς (αὐτ. II 1,26· ΠΛΟΥΤ. Ἀλκιβ. 36,6).

2 Ὡς IG I² 929 62 (459/8) ἀλλ' ἀναγράφονται καὶ ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ὀνομάτων τῶν φυλετῶν IG I² 943 (440 9 π. X.), II² 5221 (394 π. X.).

3 Ὁ H. D. WESTLAKE, Cl. Qu. XXXV, 1941, 64,5 νομίζει, ὅτι τὸ ὄνομα τοῦ Νικίου ἦτο γεγραμμένον εἰς ἄλλην στήλην.

4 U. KAHNSTEDT, Staatsgebiet und Staatsangehörige in Athen, 354,4 καὶ 5.

5 Ἀνωτ. σ. 184.

6 Ἐπιτιμὸς IG VII 1780 (Θεσπιεύς): 3087 (Λεβαδεύς): 3315, 3377 καὶ 3395 (Χαιρωνεύς).

7 ΘΟΥΚ. Ἀρμονίδης 1 καὶ 2· ἄριστος ἀθλητὴς ἐκ Βοιωτίας.

ρος τοῦ 411 εἰς τὸν λιμένα τῆς Ἐρετρίας (ΘΟΥΚ. VIII 95)¹. Οἱ Πελοποννήσιοι ἐθανάτωσαν μερικοὺς ἐκ τῶν ἐπιβαινόντων τῶν 22 (ἐκ τῶν 36) Ἀθηναϊκῶν τριήρων, τὰς ὁποίας συνέλαβον. Μερικοὶ ἐφονεύθησαν παρὰ τῶν φίλων Ἐρετριέων.

Ἰδιαιτέρως ἦσαν ἐγγεγραμμένοι καὶ οἱ τελευτήσαντες ἐν Χίῳ, κατὰ τὴν ἀπόβασιν πρὸς ἐπανάκτησιν τῆς νήσου, ἣτις εἶχεν ἀποστατήσει τὸ θέρος τοῦ 412 (ΘΟΥΚ. VIII 14)². Τὸν χειμῶνα τοῦ 412 ἐξώκειλαν 3 τριήρεις τῶν Ἀθηναίων εἰς τὴν πόλιν Χίον καὶ ἄλλοι ἐκ τῶν ἀνδρῶν συνελήφθησαν, ἄλλοι ἐφονεύθησαν (ΘΟΥΚ. VIII 34). Ὀλίγον ἀργότερον ἐνίκηθησαν οἱ Χίοι κατὰ τὴν ἐπίθεσιν κατὰ τοῦ ὄχυρου Δελφινίου, ἔνθα εἶχον ἐγκατασταθῆ οἱ Ἀθηναῖοι καὶ ἐλεηλάτουν τὴν νῆσον (ΘΟΥΚ. VIII 55,3 πρβ. αὐτ. 38· 40). Τὴν ἀνοιξιν τοῦ 411 ἔληξεν ἄνευ ἀποτελεσμάτων ἰσχυρὰ ναυμαχία μεταξύ 32 Ἀθηναϊκῶν τριήρων καὶ 36 Χίων (ΘΟΥΚ. VIII 61,3).

Ἐξ ὧν αὐτῶν τῶν ἐπεισοδίων ἐλάχιστοι θὰ ἦσαν οἱ Ἀθηναῖοι νεκροὶ ἐν Χίῳ.

Ὁ δεῦτερος κατὰ τὴν σειρὰν τοῦ ΠΑΥΣΑΝΙΟΥ κατάλογος περιελάμβανε τοὺς διαφθαρέντας ἐπὶ τοῖς ἐσχάτοις τῆς Ἀσιανῆς ἡπείρου. Ἡ φράσις παρελήφθη ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς³ — οἱ ἐξηγηταὶ δὲν ἐγνώριζον τὴν μάχην. Ὁ κατάλογος οὗτος περιελάμβανε τοὺς νεκροὺς πολλῶν μαχῶν κατὰ μῆκος τῶν ἐπὶ τοῦ Αἰγαίου παραλίων, συνόρων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας⁴ καὶ ὄχι εἰς ὠρισμένον πεδῖον.

Μετὰ τὴν συμφορὰν ἐν Σικελίᾳ ὁ εἰς μετὰ τὸν ἄλλον οἱ σύμμαχοι καὶ οἱ φόρου ὑποτελεῖς ἀποσπῶνται τῶν Ἀθηναίων, οἱ ὅποιοι ἀγωνίζονται νὰ τοὺς ἐπανακτήσουν. Ἐκ τῆς μάχης παρὰ τὴν Μίλητον (τέλος τοῦ θέρους τοῦ 412 ΘΟΥΚ. VIII 25) πρὸς τοὺς ἄλλοτε συμμάχους Μιλησίους θὰ ἦσαν ἐλάχιστοι οἱ νεκροὶ (πρβ. ΘΟΥΚ. VIII 27,4· 30,2) καὶ τοῦτο, διότι οἱ Ἀθηναῖοι ἰδιαιτέρως ἦσαν νικηταί. Τὸν χειμῶνα τοῦ 412 καταλαμβάνουν τὴν Κνίδον ἀμαχητί (ΘΟΥΚ. VIII 35,3) καὶ ὀλίγον ἀργότερον χάνουν 6 τριήρεις εἰς ναυμαχίαν παρὰ τὴν Σύμην (ΘΟΥΚ. VIII 42,1· 4) Κατὰ τὴν ἀπόβασιν εἰς Ρόδον (ΘΟΥΚ. VIII 55,1) δὲν εἶχον νεκρούς, ὀλίγους ἴσως κατὰ τὴν μάχην πρὸς κατάληψιν τῆς ἀτειχίστου Λαμφάκου (ΘΟΥΚ. VIII 62).

Πιθανώτατα ὅμως εἰς τὸν κατάλογον τῶν διαφθαρέντων ἐπὶ τοῖς ἐσχάτοις τῆς Μ. Ἀσίας ἦσαν ἐγγεγραμμένοι καὶ οἱ νεκροὶ τοῦ Ἑλλησποντιακοῦ πολέμου, τῶν ναυμαχῶν δηλ. παρὰ τὸ Κυνὸς σῆμα, τὴν Ἄβυδον καὶ τὴν Κύζικον.

Τὸ θέρος τοῦ 411 εἰς τὴν ναυτικὴν νίκην περὶ τὸ Κυνὸς σῆμα (ΘΟΥΚ. VIII 104 - 106· ΔΙΟΔ. XIII 39,3 - 40,6) ἐβυθίσθησαν 15 (ΘΟΥΚ. ἢ μόνον 5 ΔΙΟΔ.) τριήρεις ἐκ τῶν 76 Ἀθηναϊκῶν, ἀλλὰ περισυνέλεξαν τὰ ναύγια καὶ συνέλαβον 21 (ἢ 18 ΔΙΟΔ.) τριήρεις ἐκ τῶν 68 (ἢ 88 ΔΙΟΔ.) ἐχθρικῶν. Δὲν θὰ εἶχον πολλὰ θύματα.

Τὴν ἀρχὴν τοῦ χειμῶνος τοῦ ἰδίου ἔτους εἰς σφοδρὰν ναυμαχίαν παρὰ τὴν Ἄβυδον (ΞΕΝ. Ἑλλ. I 1, 2-8· ΔΙΟΔ. XIII 45 - 46,6· ΠΛΟΥΤ. Ἀλκιβ. 27) οἱ Ἀθηναῖοι

1 Οὕτω HITZIG - BLÜMNER I 322· von DOMASZEWSKI, ἔ. ἀ. 4. Ὁ FRAZER II 384 ταυτίζει πρὸς τοὺς τελευτήσαντας κατὰ τὴν ἀπόβασιν πρὸς ἐπανάκτησιν τῆς νήσου παρὰ τοῦ Περικλέους τὸ 446 (ΘΟΥΚ. I 114· ΔΙΟΔ. XII 7).

2 HITZIG - BLÜMNER, αὐτ.· FRAZER αὐτ.

3 HITZIG - BLÜMNER, αὐτ.

4 Ἡ σημασία αὐτῆ τῆς φράσεως ἐν ἢ ἐπὶ τοῖς ἐσχάτοις (τόποις ἢ ὄροις) φαίνεται καθαρά παρὰ ΔΙΟΔ.

XXXI 8,9: ἐν δὲ τοῖς ἐσχάτοις τῆς Μακεδονίας τόποις διὰ τὰς τῶν παρακειμένων ἀνδρῶν ἐπιβουλὰς κατέστησαν στρατιώτας καὶ ΑΙΣΧ. Προμ. 666: γῆς ἐπ' ἐσχάτοις ὄροις. Ὑπὸ τὴν αὐτὴν ἔννοιαν ἐν χορήσει παρ' ἩΡΟΔ. III 25: ἐς τὰ ἐσχατὰ γῆς· ΘΟΥΚ. VIII 95,4: ἐκ τῶν ἐπ' ἐσχατὰ τοῦ ἄστυος οἰκιῶν καὶ ἡ λ. ἐσχατὰ (ὄμηρ. ἐσχατῆ). Ὁ v. DOMASZEWSKI, ἔ. ἀ. 4 ταυτίζει πρὸς τοὺς πεσόντας κατὰ τὴν μάχην τῆς Μίλητου (ΘΟΥΚ. VIII 25).

μὲ 94 ἐν ὄλῳ πλοῖα ἠνάγκασαν τὸν στόλον τῶν Σπαρτιατῶν ἐξ 97 πλοίων νὰ ἀποσυρθῆ εἰς τὴν παραλίαν, ὅθεν συνέλαβον 30 κενά (ἢ 10 ΔΙΟΔ.) πλοῖα. Ὀλίγοι νεκροὶ θὰ ὑπῆρχον μεταξὺ τῶν ἐπιβατῶν.

Μετὰ ἓνα περίου μῆνα (ΞΕΝ. Ἑλλ. I 1,10· ΠΛΟΥΤ. Ἀλκιβ. 28,1) ἦ τοὺς πρώτους μῆνας¹ τοῦ 410 εἰς ναυμαχίαν παρὰ τὴν Κύζικον (ΞΕΝ. Ἑλλ. I 1,15-18· ΔΙΟΔ. XIII 50-51· ΠΛΟΥΤ. Ἀλκιβ. 28) καὶ ἐν συνεχείᾳ κατὰ τὴν ἐπακολουθήσασαν σφοδρὰν πεζομαχίαν, καθ' ἣν ἔπεσε καὶ ὁ Σπαρτιάτης ναύαρχος Μίνδαρος, ἐφρονεύθησαν οὐκ ὀλίγοι ἐκ τῶν ἐπιβατῶν τῶν μετὰ τοῦ Θρασυβούλου καὶ πολλοὶ ἐκ τῶν μετὰ τοῦ Ἀλκιβιάδου καὶ πιθανῶς ὀλίγοι Ἀθηναῖοι πεζοὶ ὑπὸ τὸν Θηραμένην (ΔΙΟΔ. XIII 51,2· 6).

Εἰς τὸν κατάλογον πεσόντων IG I² 950 ἀναγράφεται, ὅτι εἶναι ἐγγεγραμμένα τὰ ὀνόματα ναυτῶν καὶ τριηράρχων τῆς ναυμαχίας παρὰ τὸ Κυνὸς σῆμα. Εὐπόλις τις μάλιστα τοῦ καταλόγου ἀνεγνωρίσθη ὡς ὁ κωμικὸς ποιητὴς Εὐπόλις Σωσιπόλιδος², ὅστις κατὰ τὸν ΣΟΥΙΔΑΝ (ἐν λ.) ἀπέθανε ναυαγῆσας κατὰ τὸν Ἑλλήσποντον εἰς τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Λακεδαιμονίων.

Ὁ κατάλογος πεσόντων IG I² 951 νομίζεται, ὅτι περιλαμβάνει τὰ ὀνόματα τῶν νεκρῶν ναυτῶν καὶ τριηράρχων ναυμαχίας τοῦ 412/1, τῆς παρὰ τὴν Ἄβυδον ἴσως. Ἄλλ' οἱ ναῦται³ ὡς μέτοικοι καὶ ξένοι (ΘΟΥΚ. I 121,3) καὶ δοῦλοι ἔπρεπε νὰ διαχωρίζωνται τῶν τριηράρχων ὀπλιτῶν ἐκ καταλόγου, ὡς διακρίνονται εἰς τὸν ἴδιον κατάλογον οἱ τοξόται πάρεδροι. Οἱ νομιζόμενοι ναῦται εἶναι ὀπλιταὶ ἐκ καταλόγου. Ὁ ἀριθμὸς ἐξ ἄλλου τῶν ὀνομάτων τῶν καταλόγων IG I² 950 καὶ 951 εἶναι πολὺ μέγας ἐν σχέσει πρὸς τοὺς ὀλίγους νεκροὺς τῶν ναυτικῶν νικῶν τοῦ 412/1. Οἱ κατάλογοι IG I² 950, 951 καὶ 952 πρέπει, νομίζω, νὰ ταυτισθοῦν πρὸς τοὺς πεσόντας ἄλλων μαχῶν.

Οἱ περὶ τὸν Ἑλλήσποντον ναυμαχήσαντες (ΠΑΥΣ. I 29,13) εἶναι οἱ θανόντες IG I² 943 παρ' ἡελλέσποντον, συμφώνως πρὸς τὸ ἐλεγεῖον, εἰς τὰς ναυμαχίας ἐγ Χερρονέσοι καὶ ἐμ Βυζαντίοι τὸ 440/39⁴.

Αἱ μάχαι καὶ ναυμαχίαι ἐν Εὐβοίᾳ (θέρους τοῦ 411), ἐν Χίῳ (χειμῶν τοῦ 412 καὶ θέρους τοῦ 411), ἡ ναυμαχία περὶ τὸ Κυνὸς σῆμα (θέρους τοῦ 411), αἱ ναυμαχίαι παρὰ τὴν Ἄβυδον (χειμῶν τοῦ 411) καὶ Κύζικον (ἀρχὰς 410) διεξήχθησαν τοῦ αὐτοῦ ἐνιαυτοῦ⁵, κατὰ τὸ αὐτὸ πολεμικὸν ἔτος ἀρχόμενον τὴν ἀρχὴν τοῦ ἔαρος καὶ λήγοντος τὸ

¹ Ὁ ΒΕΛΟΧ, ἔ.ἀ. 245 γράφει τὸν Μάιον ἢ Ἰούνιον τοῦ 410, ἀλλ' ἦτο χειμῶν (ΔΙΟΔ. XIII 49,2: τοῦ χειμῶνος λήγοντος), ἐποχὴ τῶν μεγάλων βροχῶν ΞΕΝ. Ἑλλ. I 1,16 (ΠΛΟΥΤ. Ἀλκιβ. 28,4): ἦοτος πολλῶ. Πρβ. BUSOLT, ἔ.ἀ. III 1527,2.

² Τάφος τοῦ Εὐπόλιδος ὑπῆρχεν ἐν Σικυωνίᾳ ΠΑΥΣ. II 7,3.

³ Σπανιώτατα ἀναφέρονται ἐπιβάται Ἀθηναῖοι ἐκ καταλόγου (ΘΟΥΚ. III 16,1· VIII 24,2). Κατὰ διαταγὴν τοῦ Ἀλκιβιάδου (ΞΕΝ. Ἑλλ. I 1,14: καὶ ἀνάγκη εἶη ναυμαχεῖν καὶ πεζομαχεῖν καὶ τειχομαχεῖν καὶ ΠΛΟΥΤ. Ἀλκ. 28,2 οἱ ἐπιβάται πεζομαχοῦν ὄντω παρὰ τὴν Κύζικον μάχονταί οἱ ἐπιβάται μετὰ τοῦ Θρασυβούλου καὶ τοῦ Ἀλκιβιάδου, ἐνῶ τὸ πεζικὸν μετὰ τοῦ Θηραμένους ἔλαβε

μέρος περὶ τὸ τέλος τῆς μάχης (ΔΙΟΔ. XIII 50,7· 51,2).

⁴ Οἱ περὶ τὸν Ἑλλήσποντον ναυμαχήσαντες ταυτίζονται παρὰ τοῦ FRAZER II 385 πρὸς τοὺς θανόντας κατὰ τὴν κατάληψιν τῆς Σηλυμβρίας καὶ τοῦ Βυζαντίου τὸ 409 (ΞΕΝ. Ἑλλ. I 3,10 κ.ε.· ΔΙΟΔ. XIII 66,4-6) καὶ παρὰ τῶν HITZIG-BLÜMNER I 323 πρὸς τοὺς θανόντας περὶ τὸ Κυνόσσημα.

⁵ Ὁ ΒΕΛΟΧ, ἔ.ἀ. 199 (πρβ. WILAMOWITZ, Arist. und Athen, II 297· BUSOLT, ἔ.ἀ. III 304,1 καὶ 307,4) ἐρμηνεύει τὸ ἐνιαυτός IG I² 929 ὡς πολεμικὸν ἔτος ἀπὸ φθινοπώρου εἰς φθινοπώρον νομίζων μετὰ τοῦ MOMMSEN, Heortologie, 278 (Feste der Stadt Athen, 298,301 κ.ε.) καὶ A. MARTIN, Rev. Phil. X, 1886, 25 κ.ε. ὅτι ἡ κατὰ τὰ Ἐπιτάφια ταφὴ τῶν νεκρῶν ἐτελείτο τὴν 7

τέλος τοῦ χειμῶνος (ἀστρονομικὸν ἔτος), ὡς περιγράφει τὸν πόλεμον ὁ ΘΟΥΚΥΔΙΔΗΣ¹. Οἱ νεκροὶ τῶν μαχῶν αὐτῶν καὶ ναυμαχιῶν τοῦ πολεμικοῦ ἔτους 411 πρέπει νὰ ἦσαν ἐγγεγραμμένοι εἰς τὴν ἰδίαν στήλην, ὡς ἄλλοι ἐπιτύμβιοι κατάλογοι περιλαμβάνουν τοὺς πεσόντας εἰς διάφορα πεδία μαχῶν κατὰ τὸ ἴδιον πολεμικὸν ἔτος². Εἰς τὸ τέλος τοῦ χειμῶνος ἴσως μίαν τῶν τελευταίων ἡμερῶν τοῦ τελευταίου χειμεριοῦ μηνὸς ἐτελεῖτο ἡ δημοσία ταφὴ τῶν (κεκαυμένων) ὄστων τῶν νεκρῶν τῶν πολέμων τοῦ ἰδίου ἔτους τιθεμένων κατὰ φυλὴν εἰς κυπαρισσῖνας λάρνακας³.

Τὰ ὀνόματα τῶν πεσόντων τὸ 412 καὶ 411 ἐν Εὐβοίᾳ καὶ ἐν Χίῳ καὶ ἐν τοῖς ἐσχάτοις τῆς Μ. Ἀσίας ἦσαν ἐγγεγραμμένα εἰς τὴν πέμπτην πλάκα τῆς στήλης. Καὶ ἡ πέμπτη πλάξ ἐπίσης συνεχομένη μετὰ τῆς σωζομένης τετάρτης πλακὸς διὰ συνδέσμου σχήματος διπλοῦ Τ εἶχε στηθῆ ἐξ ἀρχῆς ἐπὶ τῆς προσόψεως τῆς στήλης. Συνεπῶς τὰ ὀνόματα ἐπὶ τῆς πέμπτης πλακὸς ὡς καὶ ἐπὶ τῶν τεσσάρων ἄλλων τῆς Σικελικῆς ἐκστρατείας ἐχαράχθησαν ἀμέσως μετὰ τὰς μάχας τοῦ 412 καὶ 411 ἢ τῶν ἀρχῶν τοῦ 410 (*terminus post quem*)· καὶ τοῦτο διότι τὰ ὀνόματα τῶν πεσόντων κατὰ τὰς τελευταίας μάχας ἐν Σικελίᾳ δὲν ἦσαν γνωστὰ ἀμέσως καὶ τὰ ὄστᾳ αὐτῶν δὲν θὰ μετεφέρθησαν εἰς Ἀθήνας⁴. Ἐγίνοντο γνωστὰ διὰ τῶν διαφευγόντων κατὰ καιροὺς μέσῳ Κατάνης αἰχμαλώτων (ΘΟΥΚ. VII 85,4· VIII 1,1 πρβ. ΑΝΔΟΚ. III 30). Ἡ στήλη ἰδρύθη τὸ 411/10 τὸ ἐνωρίτερον καὶ παρ' αὐτὴν ἡ στήλη τῶν πεσόντων ἐν Κορίνθῳ εἰς τὸ *δημόσιον σῆμα*⁵, ὅπου οἱ δημόσιοι τάφοι τῶν Ἀθηναίων *ἔνθεν* καὶ

Πυαναειῶνος, τὴν προηγουμένην τῶν Θησειῶν καὶ ὅτι τὰ Ἐπιτάφια ἀπετέλουν μέρος τῆς ἐορτῆς τῶν Θησειῶν.

Ἡ χρονολογία αὕτη στηριζομένη εἰς τὴν γνώμην, ὅτι τὰ Ἐπιτάφια εἰσήχθησαν τὸ 476 ὅ, ὅτε ὁ Κίμων μετεκόμισεν ἐκ Σκύρου τὰ ὄστᾳ τοῦ Θησέως, καὶ εἰς τὴν ἀναγραφήν τῶν δύο ἐορτῶν ὁμοῦ τοῖς τε Θησειοῖς καὶ τοῖς Ἐπιταφίοις εἰς τὰς ἐφηβικὰς ἐπιγραφὰς εἶναι παραδεδεγμένη παρὰ τῶν περισσοτέρων WILAMOWITZ, *ἔ. ἀ.* II 292,4 (ἐπίσης Griech. Tragödien, I 295 καὶ Griech. Lesebuch I 1,135)· PFUEHL, *De Athen. pompis sacris*, 53 κέ· BRÜCKNER, *AM XXXV*, 1910, 184· JUDEICH, *Topogr.*, 405 κέ· WEBER, *Solon*, 49 κέ., 113 καὶ *Philol. LXXXV*, 1929, 36. Ἀντιθέτως ὁ SAURPE, *GGN*, 1864, 215 νομίζει, ὅτι αἱ δύο ἐορταὶ ἦσαν ἀσχετοὶ καὶ ὅτι τὰ Ἐπιτάφια ἐτελοῦντο τὸν Μαιμακτηριῶνα καὶ ἀορίστως τὸν χειμῶνα οἱ BUSOLT-SWOBODA, *Griech. Staatskunde*, II 1093, DEUBNER, *Att. Feste*, 230, DITTENBERGER, *Syll.*³ 717 σημ. 10.

1 GOMME, *Commentary on Thucydides III App.* Τὸ φθινόπωρον τοῦ ΘΟΥΚΥΔΙΔΟΥ εἶναι ἡ περίοδος τοῦ θέρους μετὰ τὴν συγκομιδὴν τῶν καρπῶν ΘΟΥΚ. II 31,1: *τὸ φθινόπωρον τοῦ θέρους* 32: *τοῦ θέρους τοῦτον τελειώματος* III 15,2: *ἐν καρποῦ ἐνκομιδῇ* 18,3: *περὶ τὸ φθινόπωρον ἦδη* 18,5: *ὁ χειμῶν ἦρχετο γίνεσθαι* III 100, 1-2. 102,7 - 103,1. GOMME, *ἔ. ἀ.* II 92· III 703 κέ. Μετὰ τὸν τραγητὸν ἀκολουθεῖ ὁ χειμῶν καὶ ὄχι τὸ φθινόπωρον τοῦ χειμῶνος ΘΟΥΚ. IV 84-88: *ἐν τῷ αὐτῷ θέρει εὐθύς ὀλίγον πρὸ τοῦ τραγητοῦ* 89: *τοῦ δ' ἐπιγεγομένου χειμῶνος εὐθύς ἀρχομένου*. Τόσον τὸ θέρος, ὅσον καὶ ὁ χειμῶν

εἶναι εξαμήνου διαρκείας ΘΟΥΚ. V 20,3: *κατὰ θέρη δὲ καὶ χειμῶνας ἀριθμῶν ... ἐξ ἡμισίας ἐκατέρου τοῦ ἐναντιοῦ τὴν δύναμιν ἔχοντος*. Πρβ. GOMME, *αὐτ.* III 708 - 711.

2 IG I² 928, 929, 943, 949.

3 ΣΧΟΛ. ΘΟΥΚ. II 34,1: *τῷ πατρὶ φ νόμῳ χρώμενοι* τὸν πάτριον νόμον πληροῦντες περὶ τῆς τῶν Ἀθηναίων ταφῆς δηλονότι καύσαντες τὰ σώματα· οὗτος γὰρ ἦν νόμος Ἀθηναίοις καὶ πᾶσι τοῖς Ἕλλησι. Ἡ ἐορτὴ τῶν νεκρῶν φαίνεται, ὅτι ἐτελεῖτο τὸ τέλος τοῦ χειμῶνος, διότι μετ' αὐτὴν δὲν μεσολαβεῖ ἄλλο γεγονός πρὸ τῆς παρελεύσεως τοῦ χειμῶνος ΘΟΥΚ. II 47,1: *τοῖσδε μὲν ὁ τάφος ἐγένετο ἐν τῷ χειμῶνι τούτῳ καὶ διεκθόντος αὐτοῦ πρῶτον ἔτος τοῦ πολέμου τοῦδε ἐτελεῖτο*. Ὁ JACOBY, *Cl. Qu. XXXVIII*, 1944, 65 κέ. καὶ JHS LXIV, 1944, 61 κέ. (*Abhandlungen* 243 κέ.) ὑποθέτει, ὅτι τὰ Ἐπιτάφια ἐτελοῦντο τὴν δὴν Βοηδρομιῶνος κατὰ τὴν συγγενῆ ἐορτὴν πρὸς τιμὴν τῶν νεκρῶν Γενέσια· τὴν ἰδίαν γνώμην ἐξέφρασε καὶ ὁ L. CURTIUS, *GGN*, 1860, 336 καὶ 341. Ἀλλὰ καὶ ἡ χρονολογία αὕτη εἶναι ἐσφαλμένη GOMME, *ἔ. ἀ.* II 100. Περὶ τοῦ κατὰ τὴν ἐορτὴν ἐπιταφίου ἀγῶνος ROHDE, *Psyche* I², 19 κέ., 151 κέ· BRÜCKNER, *AM XXXV*, 1910, 200 κέ· WENZ, *Studien zu attischen Kriegergräbern*, *Diss.*, Münster 1913, 39 κέ· DEUBNER, *ἔ. ἀ.* 230 κέ.

4 ΘΟΥΚ. VII 75,3: *τῶν νεκρῶν ἀτάφων ὄντων*. Ὡστε ὁ WENZ, *ἔ. ἀ.* 31 (καὶ ὁ DOMASZEWSKI, *ἔ. ἀ.* 4) γράφει, ὅτι ἡ στήλη ἦτο νενοτάφιον.

5 ΘΟΥΚ. II 31,5: *ἄλλως τὸ πολυανδρεῖον, τὰ δημόσια μνηματα, τὸ μνημα, ὁ τάφος* WENZ, *ἔ. ἀ.* 9 κέ., ἔνθα καὶ τὰ σχετικὰ χωρία· v. DOMASZEWSKI, *ἔ. ἀ.* 3 κέ· JUDEICH,

ἐνθεν τῆς ὁδοῦ πρὸς Ἀκαδημίαν εἰς τὸν ἕξω Κεραμεικόν. Ἀλλὰ καὶ τῆς στήλης τῶν πεσόντων ἐν Κορίνθῳ τμήμα μετ' ἀναγλύφου παραστάσεως μάχης πεζῶν καὶ ἱππέων εὐρέθη ἐπίσης μακρὰν τῆς ἀρχαίας θέσεως¹.

Διὰ τὸν μέγαν ἀριθμὸν πεσόντων ἤθελεν ἴσως ὑποτεθεῖ, ὅτι ἐπὶ τῶν τεσσάρων πρώτων πλακῶν τῆς στήλης ἦσαν ἐγγεγραμμένα τὰ ὀνόματα τῶν σφαγέντων αἰχμαλώτων ἐν Αἰγὸς ποταμοῖς, τοὺς ὁποίους ὁ ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΣ, Λύσ. 11 καὶ 13, ἀναβιβάζει εἰς 3000 καὶ εἰς 4000 ὁ ΠΑΥΣΑΝΙΑΣ IX 32,9. Ἡ ταῦτις ὅμως αὕτη δὲν εἶναι ἐπιτυχής, νομίζω, διὰ τοὺς ἑξῆς λόγους:

1) Οὐδεμίαν τοιαύτην στήλην εἶδεν ὁ Πausanias μεταξὺ ὄλων τῶν ἄλλων εἰς τὸν Κεραμεικόν καὶ ἀσφαλῶς δὲν εἶχε στηθῆ, διότι δὲν εἶναι μνήμα ἀρετῆς².

2) Ὁ ἀριθμὸς τῶν νεκρῶν θὰ ἦτο πολὺ μικρότερος, διότι ἐκ τῶν αἰχμαλώτων ἐσφάγησαν μόνον οἱ Ἀθηναῖοι πολῖται κατὰ τὸν ΞΕΝ. Ἑλλ. II 1,32· οἱ στρατηγοὶ πλὴν τοῦ Ἀδεϊμάντου καὶ οἱ τριήραρχοι τῶν συλληφθέντων πλοίων ἐκ τῶν 180 κατὰ τὸν ΔΙΟΔ. XIII 105,1 ἢ 100 κατὰ τὸν ΠΑΥΣ. IX 32,7, ἐκ τῶν ὁποίων διέφυγον

¹ Topogr.², 404 κέ. GOMME, ἔ.ἀ., II 94 κέ. ΚΟΥΡΟΥΝΙΩΤΗΣ, Πρακτικά Ἀκαδ. Ἀθηνῶν 1930, 422 κέ. ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ - ΠΑΛΑΙΟΣ. Ἡ ἀκριβὴς θέσις τῆς Ἀκαδημίας 7· ὁ αὐτὸς Πολέμων Ε' 1952:3, 77 κέ. Σχετικῶς ΠΑΕ 1874, 15 κέ. 1896, 21 κέ. Ἀρχ. Δελτίον, 1896, 20· AM XXXV, 1910, 183 κέ. LVI, 1931, 2 IG II² 2617-9, 11678, 4665, 4667, 4668· ΚΑΛΛΙΚΡΑΤΗΣ ἢ ΜΕΝΕΚΛΗΣ, FGtHist 370 F 4: βαδίζουσι δὲ ἐνθεν καὶ ἐνθεν εἰς στήλαι ἐπὶ τοῖς δημοσίᾳ τεταμμένοις.

² Ἐν τῇ ὁδῷ Διπύλου ἔξωθεν τῆς θύρας Ἰ. Εὐταξία... τῷ 1907 (Εὐρετ. Ἐθν. Μουσείου ἀρ. 2744), «auf dem Grundstück des Herrn Zérvas, an der ὁδὸς Βασιλέως Ἡρακλείου und Ψαρομηλίγκου, 200m nordöstlich vom Dipylon» (BRÜCKNER, AM XXXV, 1910, 219). Πλησίον ὅμως φαίνεται τῆς ἀρχαίας θέσεως εὐρέθη ἡ κορωνίς τοῦ μνημείου τῶν ἱππέων τῆς Ἀκαμαντίδος IG II² 5222 πεσόντων ἐπίσης κατὰ τὸν Κορινθιακὸν πόλεμον «250 βήματα ΒΔ. τῆς Ἀγίας Τριάδος ἐν ἔτει 1861» (Εὐρετ. Ἐθν. Μουσείου ἀριθ. 754), «ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Ἐλαιοτριβείων» (CONZE, Att. Grabrel., 1157 καὶ 1529· CURTIUS-KAUPER, Karten von Attika Bl. I παρὰ τὸ ὑψόμετρον 42,9).

³ Οἱ κατάλογοι τῶν πεσόντων μνημονεύουν τὴν ἀρετὴν τῶν ἀνδρῶν ἐκάστης φυλῆς, ΣΙΜΩΝΙΑΔΗΣ, AP VII 251: οὐδὲ τεθνήσκει θανόντες, ἐπεὶ σφ' ἀρετῆ καθύπερθε κυδαίνουσι ἀνάγει δόματα ἐξ Ἀίδου (πρβ. ICr I 76 = PEEK, Gr.-Vers-Inschr. I 1513) ἩΡΑΚΛΕΙΤΟΣ, Ἀπ. Β 24, DIELS: ἀρηφάτους θεοὶ τιμῶσι καὶ ἀνθρώποι ΣΙΜΩΝΙΑΔΗΣ AP VII 258: κάλλιστον δ' ἀρετῆς μνήμ' ἔλιπον φθίμενοι AP App. I 38· AP App. II 68· IG I² 943: αὐτοῖς δ' ἀθάνατον μνήμ' ἀρετῆς ἔθεσαν IG II² 10593· I² 945 (PEEK, ἔ.ἀ. 20), ψυχὰς δ' ἀντίροσ[π]α θέντες ἢ[λλά] ζωντ-ἀρετὴν καὶ πατρ[ὶδ'] εὐκλείσαν IG I² 1085: εἴλετο τὰν ἀρετὰν πατέρα εὐκλείζων ἐνὶ δήμῳ IG II² 4658· PEEK, 305· 750: οὐ μὲν ἀσάμως [τὰν] ἀρετὰν λείπει ζῶσαν ὑπ' ἀέλιῳ 1290a· 1492: σῆς ἀρετῆς ἐστηκεν ἐν Ἑλλάδι πλεῖστα τρώπαια (πρβ. 2043)· 1504· 1532: [σ]ῆς ἀρετῆς πόλις ἦδε πο-

θὴν ἔχει 1811· 1965 B: ἀρετᾶς φέγγος ἀμειψόμενον ΛΥΣ. II 25: καὶ τῶν μὲν σωμάτων ἀφειδήσαντες, ὑπερ δὲ τῆς ἀρετῆς οὐ φιλοφυγῆσαντες (ΔΗΜ.) LX 36: ἀγῆρωσ τιμὰς καὶ μνήμην ἀρετῆς δημοσίᾳ ζητησάμενος ΠΛΑΤ. Πολ. 468e· ΥΠΕΡ. VI 42· ΕΦΟΡΟΣ, FGtHist 70 F 119: τῆς κατὰ πόλεμον ἀρετῆς IG II² 6859: εὐπόλεμος ἀρετῆ PEEK 1230: δξείας μνάματα φυλόπιδος WILAMOWITZ, Arist. u. Athen II, 411 κέ., G. PFUHL, Untersuchungen über die att. Grabinschriften, Diss. Erlangen, 1953, 13 κέ.

Εἶναι τὸ παράδειγμα τῶν προγόνων, τοὺς ὁποίους δὲν πρέπει νὰ καταισχύουν: ΟΜΗΡ. Ζ 209: μηδὲ γένος πατέρων ἀσχυνέμεν, οἳ μὲν ἄριστοι ω 508-9: μὴ τι καταισχύειν πατέρων γένος, οἳ τὸ πάρος περ ἄλλῃ τ' ἠγορεύε τε κεκάσμεθα πᾶσαν ἐπ' αἶαν ΛΥΣ. II 61: τὴν παλαιὰν ἀρετὴν τῶν προγόνων μιμησάμενοι ΠΛΑΤ. Μενέξ. 246b: μὴ λείπειν τὴν τάξιν τὴν τῶν προγόνων ΥΠΕΡ. VI 3: τὸ μὴ καταισχύειν τὰς τῶν προγόνων ἀρετᾶς [ΔΗΜ.] I.X 20: τῆς τῶν τετελευτηκότων ἀγασθέντ' ἀρετῆς ΔΕΙΝ. I 75: τῶν προγόνων ἀξία (ἢ πόλις) IG II² 11960: μηδοφόρων ἀρετᾶς μνωόμενος πατέρων PEEK 425: [ο]ὐχί [κ]αταισχύνας πατρίδ' οὐδὲ γ[ο]ν[ῆ]ας ἑαυτοῦ 799: [προγόνων δ' ἀ]ξία δρῶν 1305: δεικνύς ἡρώων ἠγορείην προτέρων 1458: πατρὸς[η]ν δόξαν ἀειρά[μενος] 1493· 1521: πάτρας ἀντάξι· 1603· 913a: αἱ δ' ἀρεταὶ τοῦτον καὶ προγόνων πλεόνες πρβ. IG I² 1085· IG IX I² 1 51. JAEGER, Tyrtaios, SB Pr. Ak. Wiss. 1932, Phil.-hist. Kl. 557 κέ. ὁ αὐτὸς Paideia I, 28 κέ., 125 κέ.

Αἱ φυλαὶ εἶναι ὑπερήφανοι διὰ τοὺς ἥρωας καὶ τοὺς ἐπονύμους τῶν [ΔΗΜ.] LX 27 - 31.

⁴ Ἀπρὸσιντά μοι εἶναι τὰ βιβλία J. LUDWIG, Quae fuerit vocis ἀρετῆ vis ac natura ante Demosthenis exitum, Lipsiae 1906· J. GERLACH, ἀνήρ ἀγαθός, Diss. München, 1932 καὶ E. S. BAETENS, De evolutie in de beteekenis van het woord ἀρετῆ in de klassieke griekse literatuur in de oudste tijden tot het midden der 4. eeuw v. Chr. Thèse, Gand 1945.

μόνον 9 μετὰ τοῦ Κόνωνος (ΞΕΝ. Ἑλλ. ΙΙ 1,28) ἢ 12 (ΛΥΣ. ΧΧΙ 11) καὶ διὰ τοῦτο θὰ ἦτο μεγαλύτερος ὁ ἀριθμὸς τῶν σφαγέντων τριηράρχων. Μεταξὺ τῶν ἐπιβατῶν θὰ ἦσαν ὀλίγοι οἱ Ἀθηναῖοι ἐκ καταλόγου¹· ἄλλωστε ὁ μέγας ὄγκος τῶν μισθοφόρων ἐρετῶν καὶ ναυτῶν ἦτο ἀπαραίτητος εἰς τοὺς Σπαρτιάτας διὰ τὴν κίνησιν τῶν συλληφθέντων πλοίων (πρβ. ΠΛΟΥΤ. Λύσ. 4,5-8).

3) Ἡ παρουσία ταξιάρχου², τοξάρχου καὶ περιπολάρχου, ἀξιωματικῶν πεζικοῦ, δὲν δικαιολογεῖται μεταξὺ τῶν νεκρῶν.

4) Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει προκύπτει ζήτημα ταυτίσεως τῶν νεκρῶν τῆς πέμπτης πλακῶς. Οἱ πεσόντες 150, πλὴν τῶν 30 ψιλῶν (ΞΕΝ. Ἑλλ. ΙΙ 4,32· 34), ἐκ τῶν ἀπὸ Φυλῆς συγκατελθόντων, οἵτινες δὲν ἦσαν ὅλοι Ἀθηναῖοι (IG ΙΙ² 10), ἴσως ἐτάφησαν εἰς τοὺς πατρώους τάφους ὡς οἱ παραληφθέντες παρὰ τῶν οἰκείων τῶν ἀντίπαλοι (ΞΕΝ. Ἑλλ. ΙΙ 4,7). Εἰς τὸν Κεραμεικὸν ἐτάφη ἀργότερον μόνον ὁ Θρασύβουλος (ΠΑΥΣ. Ι 29,3).

Ἐὰν εἰς τὴν στήλην ἦσαν ἐγγεγραμμένοι οἱ σφαγέντες αἰχμάλωτοι ἐν Αἰγὸς ποταμοῖς καὶ οἱ πεσόντες ἀπὸ Φυλῆς θὰ ἔπρεπε τὸ ἀλφάβητον νὰ εἶναι τὸ ἐπίσημον Ἴωνικόν.

Εἰς τοὺς πεσόντας ἐν Σικελίᾳ ἀναφέρεται κατὰ τὸν Α. ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΝ—ΠΑΛΑΙΟΝ³ τὸ ἐπίγραμμα τῶν πεσόντων ἐν Κορωνεΐᾳ (SEG X 414 = ΡΕΕΚ, ἔ. ἀ. 17⁴). Παρὰ δὲ τοῦ κ. RAUBITSCHER⁵ ἐταυτίσθησαν ὡς τοῦ καταλόγου πεσόντων ἐν Σικελίᾳ ἀποσπάσματα καταλόγων πεσόντων ἐξ Ἀθηνῶν. Οἱ κατάλογοι ὅμως αὐτοὶ διατηροῦντες τὴν δασεΐαν Η εἶναι παλαιότεροι τοῦ 412 - 10. Ἐξ αὐτῶν οἱ γνωστοὶ ἐξ ἀπογράφων τοῦ Sir GEORGE WHEELER μεγάλοι κατάλογοι τῆς Πανδιονίδος ἐξ 77 (ἀπ. Κ) καὶ τῆς Λεοντίδος ἐξ 78 ὀνομάτων (ἀπ. Λ) ἴσως προέρχονται ἐκ τῆς στήλης τῶν πεσόντων ἐν Δηλίῳ 1000 Ἀθηναίων (ΘΟΥΚ. ΙV 101,2· ΠΑΥΣ. Ι 29,13) ἢ τῶν ἐν Ἀμφιπόλει 600 (ΘΟΥΚ. V 11,2· ΠΑΥΣ. αὐτ.). Τὸ ἀπόσπασμα E=IG Ι² 964C (ἴσως καὶ τὸ ἀπόσπασμα A=IG Ι² 964A) ἐκ τῆς μερικῆς χρήσεως τοῦ δασέος Η (στήλη Ι στίχος 5 Ἑγεσίας, 14 Ἀβρον, στήλη ΙΙ στ. 65 Ἑγέας, 81 *Ἡλπόμενος*) χρονολογούμενον ἀμέσως πρὸ τῆς ἰδικῆς μας στήλης προέρχονται πιθανῶς ἐκ τοῦ μικροτέρου καταλόγου τῆς πρώτης περιόδου τῆς ἐκστρατείας ἐν Σικελίᾳ. Τὸ ἀπόσπασμα I=Ἀγορᾶς Ι 1008c διὰ τῆς ἐκπτώσεως τοῦ δασέος (στίχ. 9 *Εὐρέτες*, 12 *Εσιόδος*) χρονολογεῖται μετὰ τὸ 412-10. Τῶν λοιπῶν ἀταξινομητῶν ἀποσπασμάτων δὲν γνωρίζομεν οὔτε τὴν θέσιν ἐν τοῖς περισσότερον τῶν τεσσάρων μνημείων⁶, οὔτε τὸν ἀριθμὸν τῶν στηλῶν ὀνομάτων ἐκάστης στήλης.

Μετὰ τῆς ἀνωτέρω ἐνεπιγράφου πλακῶς τῆς στήλης ἀναχρησιμοποιημένη ὡς στενὴ πλευρὰ τοῦ ἰδίου τάφου εὐρέθη ἡ γωνιαία μαρμαρίνη πλίνθος βαθμίδος

1 Εἰς τῶν διαφυγόντων τριηράρχων εἰς δίκην δὲν καλεῖ ὡς μάτυνας τοὺς ἐπιβάτας τῆς τριήρους του στρατιώτας ὡς μὴ Ἀθηναῖους (ΛΥΣ. ΧΧΙ 10).

2 Εἰς τὴν ναυμαχίαν τῶν Ἀργινουσῶν ἔλαβον μέρος 10 ταξίαρχοι μετὰ τῶν τριήρων των, οὐδείς ὅμως ἔπαθε (ΞΕΝ. Ἑλλ. Ι 6,29· 7,30).

3 Α. ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ-ΠΑΛΑΙΟΣ, Ἀρχαῖαι Ἑλλ. ἐπιγραφαί, 98 κέ.

4 Βλ. BOWRA, Problems, 93 κέ.

5 Hesperia, XII 1943, 37 κέ. ἀρ. 8· τὰ ὀνόματα τῶν ὑπὸ τοῦ MERITT, Hesperia, VII 1938, 88 κέ. ἀρ. 10 δημοσιευθέντων καταλόγων κατεγράφησαν εἰς Hesperia Index ὡς πεσόντες πιθανῶς κατὰ τὴν Σικελικὴν ἐκστρατείαν.

6 Hesperia VII, 1938, 84· αὐτ. XII, 1943, 39.

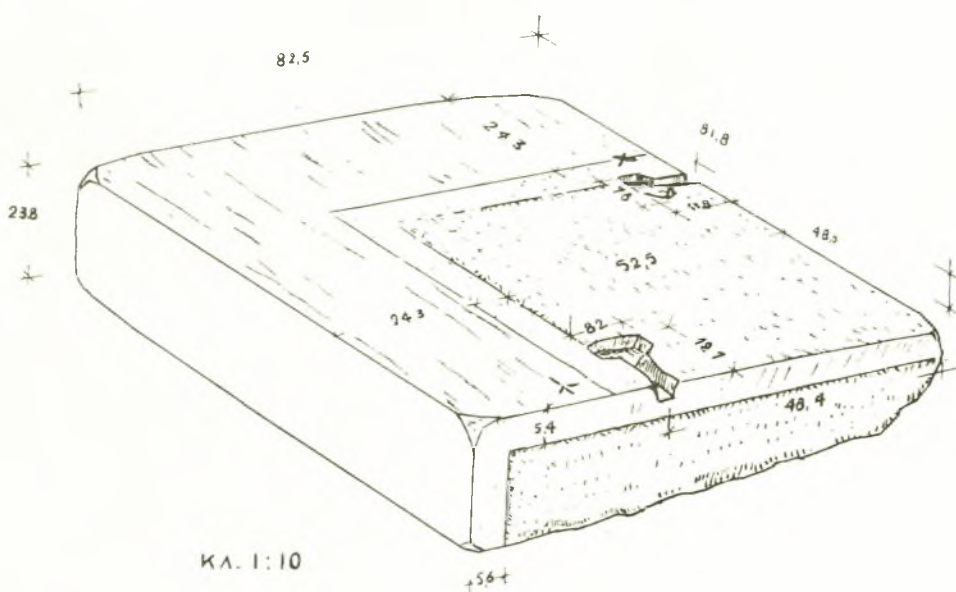

(μῆκ. 0.825 μ., πλ. 0.817 μ., ὕψ. 0.23 μ., εἰκ. 3 α, β) τῆς κρηπίδος μικροῦ μνημείου. Ἡ ἄνω ἐπιφάνεια τῆς βαθμίδος πλ. 0.245 μ. δὲν ἔχει ἀποτριβῆ διὰ τῶν πατημάτων. Τὸ μέγεθος καὶ ἡ ἐργασία τῶν ὀπῶν συνδέσμων τῆς βαθμίδος ὁμοιάζει πρὸς τὰ τῶν ὀπῶν συνδέσμων τῆς ἐνεπιγράφου πλακός, ἡ ποιότης τοῦ πεντελησίου μαρμάρου παρουσιάζει τὰς αὐτὰς φλέβας πρὸς τὰς τῆς πλακός καὶ τὸ μικρὸν ὕψος τῆς βαθμίδος ἀρμόζει εἰς βαθμίδα τῆς κρηπίδος, ἐφ' ἧς ἠδράζοντο αἱ πλάκες τῆς στήλης.

Οἱ ἀρμοὶ τῆς πλίνθου τῆς βαθμίδος χάριν τῆς προσαρμογῆς εἶναι ἠριθμημένοι¹ διὰ τῶν τελευταίων γραμμάτων τοῦ ἀλφαβήτου Χ καὶ Ψ χαραγμένων ἐπὶ τῆς ἄνω ἐπιφανείας τοῦ μαρμάρου παρὰ τὰς ὀπὰς συνδέσμων σχήματος διπλοῦ Τ τὸ Χ ἐκαλύ-

Εἰκ. 3α. Γωνιαία πλινθὶς κρηπίδος EM 13304.

Εἰκ. 3β. Γωνιαία πλινθὶς κρηπίδος EM 13304.

(Σχέδιον Ἀλεξ. Βογιατζή)

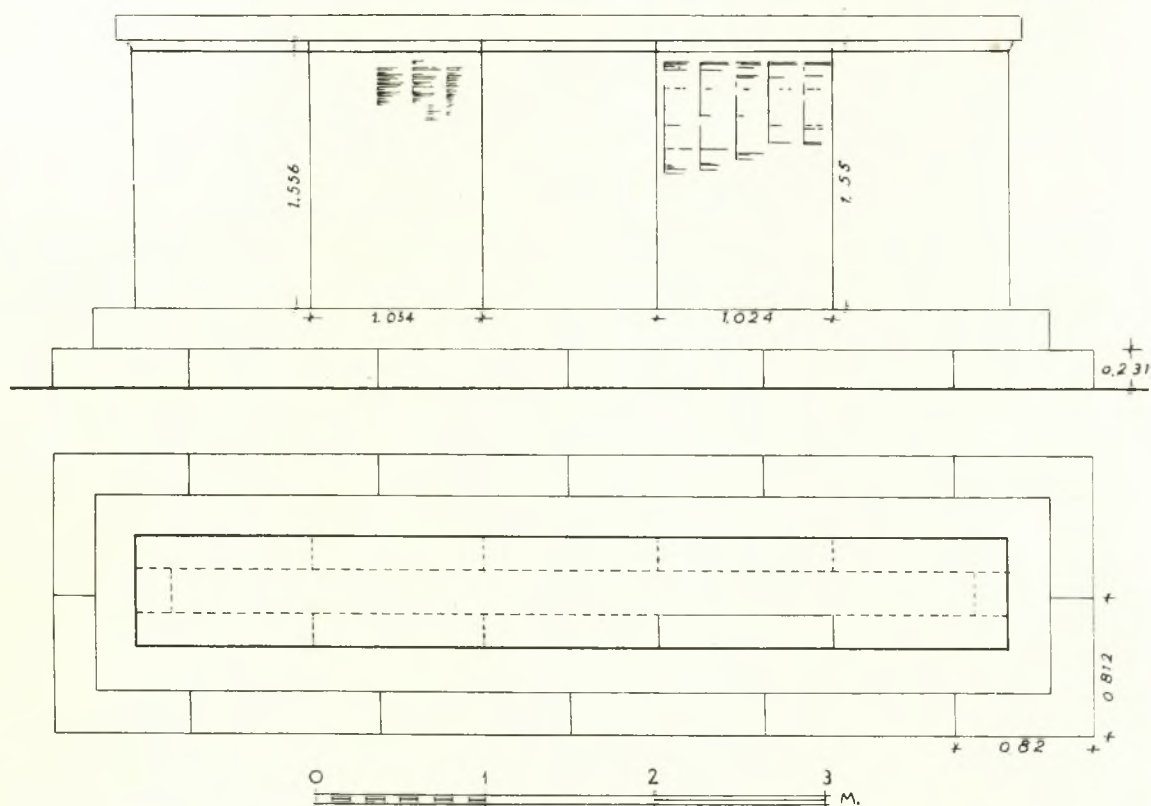
πτετο ἐν μέρει ὑπὸ τοῦ ὑπερκειμένου λίθου καὶ τὸ Ψ ἦτο ἀκάλυπτον. Τὸ Ψ εἶναι

¹ Τοιαῦτα τεκτονικὰ σήματα: ΑΕ 1892, 8 (Ἀμυκλαίου) 1911, 168 κέ. εἰκ. 1 (θεάτρου Θεσσαλονίκης).

ΑΔ 2, 1916, 263, 1· αὐτ. 3, 1917, 45 εἰκ. 36 (Ἰσμηνίου Θηβῶν)· αὐτ. 11, 1927-28, 31, εἰκ. 22· WIEGAND, Die Poros-

ὄμοιον πρὸς τὸ ἀρχαιότερον γνωστὸν εἰς τὸ ψήφισμα IG I² 298 τοῦ 411/10. Ἀφοῦ ἐκάστη λιθόπλινθος τῆς βαθμίδος ἠριθμεῖτο διὰ δύο συνεχομένων γραμμάτων τοῦ ἀλφαβήτου ἐπὶ δύο ἀρμῶν του, ἡ ἰδική μας εἶναι ἡ δωδεκάτη καὶ τελευταία διπλῆς σειρᾶς ὁμοίων λιθοπλίνθων. Ἄλλ' ὑπῆρχε καὶ δευτέρα βαθμὶς, ἐπὶ τῆς ὁποίας στερεοῦμεναι διὰ σιδηρῶν γόμφων ἠδράζοντο αἱ πλάκες τῆς στήλης, διότι ἐπὶ τῆς πλίνθου τῆς πρώτης βαθμίδος δὲν ὑπάρχει τὸρμος γόμφου ἀντίστοιχος τῆς ἐπὶ τῆς ἔδρας τῆς σωζομένης πλακός.

Τὸ μῆκος τῆς πρώτης βαθμίδος τῆς κρηπίδος πρέπει νὰ ᾗτο ἴσον πρὸς τὸ μῆκος

Εἰκ. 4. Ἀναπαράστασις τῆς στήλης τῶν πεσόντων ἐν Σικελίᾳ.

(Σχέδιον Ἰωάννου Τραυλοῦ)

τῶν πέντε πλακῶν ἠϋξημένον κατὰ τὸ πλάτος τῶν δύο βαθμίδων τῶν δύο στενῶν πλευρῶν, ᾗτοι $5.10 + 2 \times 2 \times 0.245 = 6.08$ μ. καὶ τῆς δευτέρας βαθμίδος $5.10 + 2 \times 0.245 = 5.59$ μ. Ἀνάλογον θὰ ᾗτο καὶ τὸ πλάτος τῆς στήλης (0.70 μ. ἕως 1 μ. καὶ 1.70 - 2 μ. τὸ πλάτος τῆς πρώτης βαθμίδος), ἣτις περιεβάλλετο διὰ μαρμαρίνων πλακῶν καὶ ἀπὸ τὰς τέσσαρας πλευράς. Ἡ στήλη εἶναι εὐκόλον ν' ἀναπαρασταθῇ (εἰκ. 4).

Architektur 38: FURTWAENGLER, Aegina, 23 εἰκ. 9,369: ROULSEN-RHOMAIOS, Bericht Kalydon, 23 κέ. εἰκ. 37-40 (DYGGVE, Das Laphrion, 172 κέ. εἰκ. 172-5: ΡΩΜΑΙΟΣ, Αἱ κέραμοι τῆς Καλυδῶνος, 57 κέ. εἰκ. 35, 36, 38 - 50): DYGGVE-ROULSEN-RHOMAIOS, Heroon von Kalydon, 356 κέ. εἰκ. 71 - 3: ΡΟΜΤΩ, Delphika III

28,10: FD, II La terrasse du temple 88 κέ.: FD, Le trésor de Cyrène, 34 πίν.'X 7 (XLIV 5), 40 πίν. XV 3, 43 πίν. XVII 3 καὶ XVIII 5 (XLVI 6), 51 πίν. XXIII 1 XLVIII 5): ΠΑΕ 1925-26, 34 (Στοᾶς Ἀμφιαρείου). BWPr. Heft 44, ο. RICHTER, Über antike Steinmetzzeichen, ΟΡΑΝΑΟΣ, Ὑλικὰ δομῆς, τ. 2, 158 κέ.

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΙΣ. Ἡ δημοσιευομένη πλάξ, ἐπειδὴ ἀναγράφει τοὺς πεσόντας τῶν τριῶν τελευταίων ἀπτικῶν φυλῶν, εἶναι ἡ τετάρτη πλάξ στήλης πεσόντων καὶ συνείχετο διὰ διπλοῦ Τ συνδέσμου πρὸς πέμπτην πλάκα. Ἡ IG I² 955 εἶναι ἡ δευτέρα πλάξ τῆς αὐτῆς στήλης. Χρονολογοῦνται δὲ διὰ τῆς μερικῆς χρήσεως τοῦ δασέος Η ἀπὸ τῶν ὀνομάτων τοῦ καταλόγου μετὰ τὸ 412 (*terminus post quem*).

Ἐπειδὴ μετὰ τῶν πεσόντων καταλέγονται ἀξιωματικοὶ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης (τριήραρχος, κυβερνήτης, περιπόλαρχος, ταξίαρχος, τόξαρχος), προκύπτει, ὅτι διεξήχθησαν μάχαι κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν.

Ἐκ τῶν τριῶν τελευταίων ἀπτικῶν φυλῶν ἔπεσον ἐν συνόλῳ 169, ἥτοι 69 ἐκ τῆς Ἴπποθωντίδος, ἐξ ὧν 36 ἦσαν ἐγγεγραμμένοι ἐπὶ τῆς ἐλλειπούσης δεξιᾷ τρίτης πλακός, 58 ἐκ τῆς Αἰαντίδος καὶ 42 ἐκ τῆς Ἀντιοχίδος. Τὰ ὀνόματα τῶν πεσόντων τῆς Ἴπποθωντίδος, τὰ καὶ περισσότερα, καταλαμβάνουν καθ' ὕψος ὀλιγώτερον τοῦ ἡμίσεος τῆς στήλης. Μερικῶν ὁμως φυλῶν τὰ ὀνόματα τῶν πεσόντων θὰ ἔφθανον τὴν βάσιν τῆς στήλης, ἥτοι περὶ τὰ 150 ἐκάστη φυλή. Οὕτω λοιπὸν ὁ συνολικὸς ἀριθμὸς τῶν πεσόντων τῶν 10 φυλῶν ἐπὶ τῶν τεσσάρων πλακῶν τῆς στήλης θὰ ἐκυμαίνετο μετὰ 700 τὸ κατώτατον καὶ 1200 τὸ ἀνώτατον.

Ἡ χρονολογία καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν πεσόντων φέρουν ἀμέσως εἰς τὸν νοῦν τὰς πεζομαχίας καὶ ναυμαχίας καὶ τὴν ἐν Σικελίᾳ καταστροφὴν, πρὸς ἣν κατὰ τὴν γνώμην μου συνδέεται ὁ κατάλογος πεσόντων.

Εἰς τὴν στήλην τῶν πεσόντων ἐν Σικελίᾳ ἦσαν ἐγγεγραμμένοι οἱ Ἀθηναῖοι ἐκ καταλόγου καὶ ὀπλιται ἐκ καταλόγου ἔλαβον μέρος ἐν ὄλῳ 2950, ἥτοι 1500 κατὰ τὴν πρώτην ἐκστρατείαν, πρὸ τῆς ἀφίξεως τοῦ Δημοσθένους, 250 ἵππεῖς κατόπιν καὶ 1200 κατὰ τὴν δευτέραν ἐκστρατείαν (ΘΟΥΚ. VI 43,2· 94,4· VII 20,2).

Διὰ τοὺς κατὰ τὴν πρώτην ἐκστρατείαν πεσόντας, οἵτινες κατὰ τὰς ἀορίστους πληροφορίας τοῦ ΘΟΥΚΥΔΙΔΟΥ καὶ τοῦ ΔΙΟΔΩΡΟΥ δὲν θὰ ὑπερέβαινον τοὺς 300-400 καὶ τοὺς 200 - 250 οἱ ἐκτὸς μάχης μετὰ τῶν αἰχμαλώτων καὶ τῶν δραπετευσάντων μετὰ τοῦ Ἀλκιβιάδου, εἶχεν ἐγερθῆ ἰδιαιτέρα στήλη φέρουσα ἐπίγραμμα τοῦ Εὐριπίδου. Ὅστε ἐκ τῶν 2950 ὀπλιτῶν ἐκ καταλόγου ὑπολείπονται 2300. Ὀλιγώτεροι τοῦ ἡμίσεος αὐτῶν κατὰ τὰς αὐτὰς πληροφορίας ἦσαν οἱ νεκροὶ κατὰ τὴν δευτέραν ἐκστρατείαν.

Ἦσαν ὁμως ἐγγεγραμμένοι μετὰ τῶν Ἀθηναίων κατὰ τὸν ΠΑΥΣ. I 29,12 οἱ πεσόντες Πλαταιεῖς, οἵτινες ἔλαβον μέρος ὡς Ἀθηναῖοι εἰς τὴν ἐκστρατείαν, ἴσως δὲ ἀνήκουν εἰς Πλαταιεῖς τὰ ἀμάρτυρα ὡς ὀνόματα Ἀθηναίων, μετὰ τῶν ὁποίων ὁ Ἀρμονίδης καὶ ὁ Ἐπιτιμίδης εἶναι καθαρῶς Βοιωτικὰ ὀνόματα.

Οἱ ἐν αἰχμαλωσίᾳ ἐν ταῖς λατομίαις καὶ ἐκ τῶν κακονχιῶν τοῦ πολέμου θανόντες δὲν θὰ περιελήφθησαν εἰς τὸν κατάλογον ὡς μὴ γενόμενοι ἄνδρες ἀγαθοὶ περὶ τὸν δῆμον τῶν Ἀθηναίων.

Εἰς τὴν αὐτὴν στήλην πλὴν τῶν πεσόντων ἐν Σικελίᾳ ἦσαν ἐπίσης ἐγγεγραμμένοι κατὰ τὸν ΠΑΥΣ. I 29,11 οἱ πεσόντες ἐν Εὐβοίᾳ, κατὰ τὴν ναυμαχίαν δηλ. τὸ θέρος τοῦ 411 εἰς τὸν λιμένα τῆς Ἐρετριᾶς (ΘΟΥΚ. VIII 95) καὶ ἐν Χίῳ τὸ 412 καὶ τὴν ἀνοιξὴν τοῦ 411 κατὰ τὴν ἀπόβασιν πρὸς ἐπανάκτησιν τῆς νήσου, ἥτις εἶχεν

ἀποστατήσει (ΘΟΥΚ. VIII 34· 55,3· 61,3) ὡς καὶ οἱ ἐν τοῖς ἐσχάτοις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, εἰς τὰς μάχας δηλ. καὶ ναυμαχίας κατὰ μῆκος τῶν μικρασιατικῶν παραλίων, ἥτοι τῆς μάχης παρὰ τὴν Μίλητον τὸ θέρος τοῦ 412 (ΘΟΥΚ. VIII 25), τῆς ναυμαχίας παρὰ τὴν Σύμην (ΘΟΥΚ. VIII 42,1·4) καὶ κατὰ τὴν κατάληψιν τῆς Λαμψάκου (ΘΟΥΚ. VIII 62). Πιθανώτατα δὲ ὁ τελευταῖος κατάλογος περιελάμβανε καὶ τοὺς νεκροὺς τοῦ Ἑλλησποντιακοῦ πολέμου, τῆς ναυμαχίας δηλ. παρὰ τὸ Κυνὸς σῆμα τὸ θέρος τοῦ 411 (ΘΟΥΚ. VIII 104 - 106· ΔΙΟΔ. XIII 39,3 - 40,6), τῆς ναυμαχίας παρὰ τὴν Ἄβυδον τὴν ἀρχὴν τοῦ χειμῶνος τοῦ 412 (ΞΕΝ. Ἑλλ. I 1,2-8· ΔΙΟΔ. XIII 45-46· ΠΛΟΥΤ. Ἀλκιβ. 27) καὶ τῆς ναυμαχίας καὶ μάχης παρὰ τὴν Κύζικον τοὺς πρώτους μῆνας τοῦ 410 (ΞΕΝ. Ἑλλ. I 1,15-18· ΔΙΟΔ. XIII 50-51· ΠΛΟΥΤ. Ἀλκιβ. 28), ἐπειδὴ αὗται συνέβησαν κατὰ τὸ αὐτὸ πολεμικὸν ἔτος ἀρχόμενον τὸ φθινόπωρον καὶ λήγον τὸ ἐπόμενον φθινόπωρον.

Τὰ ὀνόματα τῶν πεσόντων ἐν Εὐβοίᾳ καὶ ἐν Χίῳ καὶ ἐν τοῖς ἐσχάτοις τῆς Μ. Ἀσίας ἦσαν ἐγγεγραμμένα ἐπὶ τῆς πέμπτης πλακός.

Ἡ στήλη δὲν ἠγέρθη ἀμέσως μετὰ τὴν ἐν Σικελίᾳ καταστροφὴν, διότι τὰ ὀνόματα τῶν πεσόντων δὲν ἔγιναν ἀμέσως γνωστά. Ἡ ταύτισις τῶν πεσόντων τῶν τεσσάρων πρώτων πλακῶν τῆς στήλης πρὸς τοὺς σφαγέντας αἰχμαλώτους ἐν Αἰγὸς ποταμοῖς δὲν εἶναι ὀρθὴ διὰ τοὺς λόγους τοὺς ἐκτιθεμένους εἰς τὰς σελίδας 197 - 198.

Δύναται ν' ἀναπαρασταθῆ καὶ ἡ κρηπὶς τῆς στήλης τῇ βοήθειᾳ ἠριθμημένης γωνιαίας βαθμίδος αὐτῆς, ἥτις εὐρέθη ὁμοῦ μετὰ τῆς ἐνεπιγράφου πλακός καὶ ἀσφαλῶς προέρχεται ἐκ τῆς κρηπίδος τῆς στήλης (εἰκ. 3α,β καὶ 4).

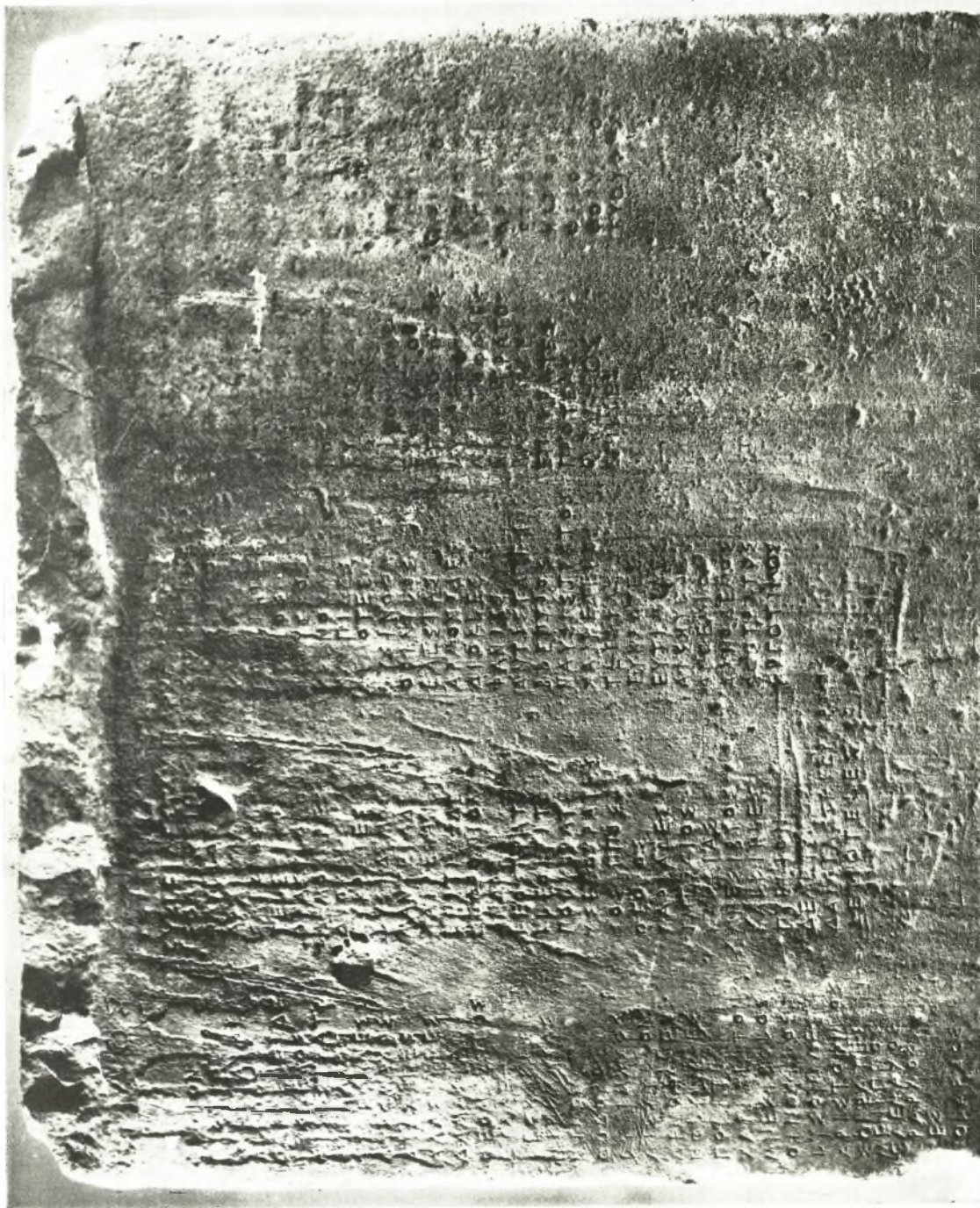
ΕΥΘΥΜΙΟΣ ΜΑΣΤΡΟΚΩΣΤΑΣ

Ἡ τετάρτη πλάξ καταλόγου πεσόντων ΕΜ 13190.

Ἡ τετάρτη πλάξ καταλόγου πεσόντων ΕΜ 13190.